

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

UHERSKÉ BOJIŠTĚ V LETECH 1716–1717
OČIMA JIŘÍHO OLIVIERA WALLISE

Vedoucí práce: PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D.

Autorka práce: Monika Řezáčová
Studijní obor: Historie – Bohemistika
Ročník: čtvrtý

2015

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma *Uherské bojiště v letech 1716–1717 očima Jiřího Oliviera Wallise* jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Budíšovice 30. července 2015

.....
Monika Řezáčová

Na tomto místě bych v první řadě chtěla upřímně poděkovat PhDr. Rostislavu Smíškovi, Ph. D., za odborné vedení předkládané práce, za jeho milý a vstřícný přístup i cenné rady. Dále děkuji pracovním Moravského zemského archivu v Brně za pomoc při hledání materiálů. Obrovský dík patří také mým rodičům a přátelům za jejich podporu a trpělivost se mnou i Jiřím Olivierem Wallisem a jeho myšlenkovým světem.

Marii a Zdence

Anotace

Předkládaná bakalářská práce se věnuje historii tureckého nebezpečí a obrazu Turka v očích obyvatel habsburské monarchie. Z heuristického hlediska vychází z badatelsky doposud opomíjené korespondence hraběte Jiřího Oliviera Wallise se svým bratrem Františkem de Paula z let 1716 a 1717. Cílem práce je zrekonstruovat válečnou každodennost v bitvách u Petrovaradínu, Temešváru a Bělehradu.

Annotation

The present thesis is devoted to the history of the Turkish threat and Turk image in the eyes of the population of the Habsburg monarchy. From the heuristic point of view is based on research-far neglected correspondence Jiří Olivier Wallis and his brother František de Paula from 1716 and 1717. The aim is to reconstruct the war everyday life in the battles of Petrovaradin, Timisoara and Belgrade.

Obsah

Obsah.....	7
Úvod.....	8
I. Wallisové.....	14
II. Turecké nebezpečí.....	19
II. 1 Geneze tureckých výbojů na Balkán a jejich vývoj do počátku 18. století.....	19
II. 2 Bitva u Petrovaradínu.....	22
II. 3 Bitva u Temešváru.....	27
II. 4 Tažení na Bělehrad.....	31
III. Vojenská každodennost očima Jiřího Oliviera Wallise.....	35
III. 1 Každodenní starosti i rozptýlení v regimentu.....	35
III. 2 Emoce Jiřího Oliviera Wallise a starosti o správu jeho majetku.....	39
IV. Obraz Turka.....	45
Závěr.....	48
Seznam použitých pramenů a literatury.....	50
Seznam zkratek.....	55
Obrazové přílohy.....	56

Úvod

Cílem bakalářské práce je na základě historicko-antropologického přístupu zrekonstruovat válečnou každodennost na pozadí bitev u Petrovaradinu, Temešváru a Bělehradu, které probíhaly v letech 1716 a 1717. Jejich přímým účastníkem byl hrabě Jiří Olivier Wallis (1676-1744), jenž se v korespondenci s mladším bratrem Františkem de Paula Wallisem (1677-1737) svěčoval se svými tamějšími zážitky. Předkládaná práce si kromě popisu jednotlivých bitev bude všimnout také válečné každodennosti na bitevním poli i mimo něj. Stranou zájmu autorka neponechá ani dobový obraz Turka a jak na něj pohlížel výše zmiňovaný Jiří Olivier Wallis.

Tématem válečnictví¹ a válek s Turky v 17. a na počátku 18. století se v českém dějepisectví nevěnovalo příliš mnoho prací.² Ta, která vznikala, se ve valné většině zabývala bitvou na Bílé hoře a následnou třicetiletou válkou. Taková pojednání vznikala už na konci 19. a v první polovině 20. století, kdy evropskou historiografií prostupoval pozitivismus.³ Jedním z pozitivistických historiků zabývajících se třicetiletou válkou byl Antonín Gindely.⁴ Pro svůj výzkum využil obrovskou pramennou základnu. Pracoval s německými, rakouskými, francouzskými i anglickými archivy tak, aby mohl zachytit politickou a vojenskou přípravu na povstání a současně také jeho průběh a konec.⁵ Stejně tak je materiálově významná práce Bedy Durdíka.⁶ Ten se zaměřil na švédské tažení do Čech a na Moravu na konci třicetileté války.⁷ Třicetiletou válkou se zabýval také Antonín Rezek,⁸ který se věnoval jejímu konci a následné poválečné

¹ Obecně se tématem válečnictví zabýval František Kurfürst, ale jeho práce nedosáhla velké odborné úrovně. Národně obranné tendence mu nedovolily kritické hodnocení českého vývoje. František KURFÜRST, *Válečné dějiny Československa*, Praha 1937.

² Například Josef Matoušek se zabýval ohlasem turecké otázky v letech 1592-1594 v evropském diplomatickém jednání. Matoušek se zaměřil především na diplomatický styk mezi Rudolfem II. a papežskou kurií. Josef MATOUŠEK, *Turecká válka v evropské politice v letech 1592-1594*, Praha 1935.

³ Pro pozitivismus je typická systematická práce s prameny, které badatel třídil, podroboval kritice a hledal v nich příčinnostní vztah. Historiografická díla současně odmítala především hodnocení, moralizování a etizování. V podstatě šlo o nahromadění obrovského množství informací, mnohdy i jen okrajových, které nebyly nijak hodnoceny. František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a československého dějepisectví*, Praha 1997, s. 273-274.

⁴ Antonín GINDELY, *Dějiny českého povstání léta 1618 I-IV*, Praha 1870-1880.

⁵ F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 297.

⁶ Beda DURDÍK, *Schweden in Böhmen und Mähren 1640-1650*, Wien 1879.

⁷ F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 309.

⁸ Například Antonín REZEK, *Dějiny Čech a Moravy nové doby I-II*, Praha 1892-1893. Především druhý díl se zabývá dobou vlády císaře Leopolda I.

konsolidaci do roku 1664.⁹ Další bádání se zaměřilo zvláště na konkrétní osoby třicetileté války.¹⁰

Jistý zájem historiků budilo turecké obležení Vídně v roce 1683. To se opět zaměřovalo především na jednotlivé účastníky obléhání. Největšímu zájmu historiků vévodil Zdeněk Kašpar Kaplíř ze Sulevic.¹¹

V období po skončení druhé světové války a nástupu komunismu nastal velmi brzy obrat od slibně se vyvíjejícího českého dějepisceví.¹² Mnoho vynikajících historiků,¹³ kteří se neztotožnili s jedinou oficiální ideologií, marxismem, donutil akční výbor Ministerstva školství a osvěty k zastavení činnosti.¹⁴ Nově měla být vzorem českých vědců sovětská historická věda a studium revoluční tradice. Pro historické práce se stalo charakteristické odsouzení dosavadní literatury, odvolávání se na klasiky¹⁵ a dosti libovolně vybíraná historická fakta. V tématech takových pojednání převládaly hlavně nejnovější dějiny, které byly zcela poplatné stranické politice.¹⁶ Ze starších dějin se objevil především zájem o bitvu na Bílé hoře a třicetiletou válku. Pravděpodobně nejpodrobněji se této problematice věnoval Josef Polišenský.¹⁷ Ve svých pracích uplatnil bohaté jazykové a faktografické znalosti, zároveň pracoval i s širokou pramennou základnou. Bitvu na Bílé hoře vnímal jako počátek třicetileté války v kontextu evropské politiky. Především se zaměřil na Anglii, německy mluvící země a Nizozemí.¹⁸ Kromě Josefa Polišenského se dobou třicetileté války zabýval také Josef

⁹ F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 321.

¹⁰ Pouze výběrově Josef PEKAŘ, *Dějiny valdštejského spiknutí (1630-1634)*, Praha 1895. K osobě Albrechta z Valdštejna vzniklo mnoho prací. Výběr z nich bude uveden níže. František TISCHER, *Heřman hrabě Černín z Chudenic*, Praha 1903. Zdeněk KALISTA, *Zikmund Myslík z Hyršova*, Praha 1940.

¹¹ František MAREŠ, *Hrabě Kašpar Zdeněk Kaplíř, svobodný pán ze Sulevic, předseda prozatímní vlády ve vídní po čas obležení její od Turků I. p. 1683. K dvěstěleté památce*, Časopis národního muzea 57, 1883, s. 2-45, 219-254. Zdeněk KALISTA, *Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic*, in: TÝŽ (ed.), *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 1939, s. 198. Z pozdější doby je pak práce Jaroslav MACEK, *Kaspar Zdenko Kaplíř von Sollowitz (1611-1686)*, Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 39, 1983, s. 7-68.

¹² Pavel BĚLINA, *Raně novověké vojenství*, in: Marie ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ – Ivo CERMAN a kol., *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 472.

¹³ Například Karel Stloukal, Zdeněk Kalista, František Bauer, Karel Kazbunda. Josef HANZAL, *Cesty české historiografie 1945-1989*, Praha 1999, s. 79.

¹⁴ Josef HANZAL, *Cesty české historiografie 1945-1989*, Praha 1999, s. 77.

¹⁵ Marx, Engels, Lenin, Stalin, Gottwald.

¹⁶ Josef HANZAL, *Cesty české historiografie 1945-1989*, Praha 1999, s. 90-96.

¹⁷ Pouze výběrově Josef POLIŠENSKÝ, *Anglie a Bílá hora*, Praha 1949. TÝŽ, *Nizozemská politika a Bílá hora*, Praha 1957. TÝŽ, *Třicetiletá válka a český národ*, Praha 1960. TÝŽ, *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*, Praha 1970.

¹⁸ Josef HANZAL, *Cesty české historiografie 1945-1989*, Praha 1999, s. 118.

Janáček.¹⁹ Ten se zaměřil především na osobu císařského generála Albrechta z Valdštejna a představil jeho osobu v obsáhlé biografii. V neposlední řadě je také třeba zmínit práci Josefa Petráň.²⁰ Ve svém pojednání o staroměstské exekuci nevyklíčil pouze průběh poprav 27 účastníků povstání, zabýval se i stěžejními událostmi, které k ní vedly.

Pobělohorské době nevěnovali marxističtí historici příliš velkou pozornost. Období po bitvě na Bílé hoře nazvali dobou temna, kdy byl prostý lid utlačován cizí šlechtou. Práce vzniklé v tomto období se zabývaly převážně ekonomickými a sociálními výzkumy.²¹

S pádem komunistického režimu po roce 1989 nastal obrovský nárůst historických děl nejen s vojenskou tematikou. V prostředí české historiografie došlo k rozkvětu nových metodologických přístupů,²² k nimž se řadí hlavně historická antropologie²³. Historici a historičky se tak začali zabývat vnitřním myšlenkovým světem raně-novověkého člověka a jeho každodenním životem.

Tuto metodu využil na počátku 21. století i Tomáš Rataj ve své bezesporu cenné monografii, která se zabývá vnímáním Turka²⁴ v raném novověku.²⁵ Ve svém pojednání využil Tomáš Rataj soudobé listy, satiry, paměti, cestopisy i propagandistickou literaturu. Na jejich základě se snažil odhalit různé pohledy na vnímání Turka.²⁶ Zároveň sleduje i vývoj tohoto pohledu. Další pozoruhodnou prací je kniha Zdeňka

¹⁹ Josef JANÁČEK, *Valdštejnova smrt*, Praha 1970. TÝŽ, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978. Z pozdější doby pak práce Josef POLIŠENSKÝ – Josef KOLLMANN, *Valdštejn. Ani císař, ani král*, Praha 1995. Zdeněk KALISTA, *Valdštejn. Historie odcizení a snu*, Praha 2002.

²⁰ Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 1972.

²¹ Pouze příkladově Josef KOČÍ, *Boje venkovského lidu v období temna*, Praha 1953. Arnošt, KLÍMA, *Čechy v období temna*, Praha 1958. Josef PETRÁŇ, *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války*, Praha 1964. Pavel BĚLINA, *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*, Praha 1985. Josef HANZAL, *Cesty české historiografie 1945-1989*, Praha 1999, s. 95, 117, 186.

²² Jedním z nových přístupů v dějinách vojenství je i The New Military History. Tento přístup se částečně odvrací od studia vojevůdců, zbraní, taktik a válečných operací. Namísto toho věnuje svoji pozornost na interakci války a společnosti, ekonomiky politiky či kultury. Peter PARET, *The New Military History*, Parameters 31, 1991, s. 10-18, zde s. 10.

²³ Historická antropologie je přístup, který do svého zorného pole staví konkrétního lidského jedince. Zabývá se jeho jednáním, myšlením, pocity a utrpením. Klade důraz na svébytnost a zvláštnost lidského jednání. Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj. Problémy. Úkoly*, Praha 2002, s. 11.

²⁴ Vnímáním Turka se zabývala také Kateřina Pražáková. Ve své studii se zaměřila na obraz Turka v očích polské šlechty v 16. století. Využila k tomu zprávu neznámého zpravodaje, který si zapsal své poznatky z cesty z Konstantinopole v roce 1576. Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Vyzvědači mezi křížem a půlměsícem. Turecké nebezpečí z pohledu polského zpravodaje ve druhé polovině 16. století*, Slovanský přehled 94, 2008, s. 93-107.

²⁵ Tomáš RATAJ, *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002.

²⁶ K tomuto tématu také Miloš MENDEL – Bronislav OSTŘANSKÝ – Tomáš RATAJ, *Islám v srdci Evropy*, Praha 2008.

Vybírala²⁷, jež líčí z různých úhlů pohledu okolnosti bitvy u Moháče i průběh samotné bitvy. Práce se navíc zabývá i šířením zprávy o smrti Ludvíka Jagollonského do zemí Koruny české a jejími následky. Zdeněk Vybíral se zároveň zabýval i obecnými úvahami o příčinách tohoto střetnutí. Zdeněk Vybíral se věnoval i o něco pozdější době, patnáctileté válce (1593-1606).²⁸ Jeho nedávno vyšlá edice se zaměřuje na zápisky válečníka této války, Pavla Korku z Korkyně.²⁹ Kromě studie o životě autora zápisků se Zdeněk Vybíral zabýval i historickými událostmi, které Pavel Korka z Korkyně popisoval. Zároveň se zaměřil i na Korkovy zápisky o počasí a astronomickými jevy, které zasazuje do širšího kontextu dějin klimatu.

K výzkumu jedné z bitev patnáctileté války přispěl svou studií o vnímání prohrané bitvy u Keresztese i Miroslav Žitný.³⁰ Autor popsal zevrubně průběh střetnutí, aby se následně zabýval vnímáním prohrané bitvy. Na celou problematiku historik nahlíží optikou historické antropologie. Je nutné zmínit i jeho další sémanticky pojatou studii věnující se fenoménu „*krýksmansví*“,³¹ které se objevuje v listech urozených válečníků i v odborných naučeních především v 15., 16. a 17. století. Miroslav Žitný se zaměřil jednak na sémantickou analýzu pojmu „*krýksman*“ a jednak se zabýval dobovým naučením o správném „*krýksmanovi*“ od Barholomäuse Ringwaldta. V souvislosti s výše zmíněnou studií je třeba připomenout dizertační práci Vítězslava Prchala.³² Ten se zaměřil na válku, zbraně a zbroj a v reprezentačních strategiích šlechty. V centru jeho pozornosti byly rezidence šlechticů a jejich zbrojnice. Prchal však nesleduje pouze jednotlivce, kteří se uplatnili v armádě, ale zajímá se o aristokracii jako o celek. Těžiště jeho výzkumu spadá do období od poloviny 16. do poloviny 18. století.

Pro pozdější období válek s Turky v letech 1716-1718 neexistuje příliš bohatá literatura.³³ Pro jeho přiblížení je možné využít biografii prince Evžena Savojského³⁴ od

²⁷ Zdeněk VYBÍRAL, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008.

²⁸ K vojenským tažením v letech 1566 a 1594 také Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 125-141, 274-296.

²⁹ Zdeněk VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014. K vnímání Turků a bojů s nimi také spíše regionálně pojatá práce Milan SVOBODA, *Redernové v 4echách. Nalézání zapomenutých příběhů 16. a 17. věku*, Praha 2011.

³⁰ Miroslav ŽITNÝ, *Keresztes 1596. Vytváření obrazu prohrané bitvy s Turky a její druhý život*, ČČH 111, 2013, s. 31-65.

³¹ TÝŽ, „*Dobrý krýksman*“ – *diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16. a 17. století*, *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, č. 89-90, s. 224-248.

³² Vítězslav PRCHAL, *Válka, zbraně a zbroj v reprezentačních strategiích české a moravské aristokracie v letech 1550-1750*, Praha 2012 (Dizertační práce).

³³ Například Vít VLNAS, *Dva pražské literární ohlasy turecké války z let 1716-1718*, FHB 21, 2005, s. 219-234. Jiří BORITZKA, „*Válka prince Evžena*“, 1716-1718, *Historický obzor* 19, 2008, č. 1-2, s. 2-22.

Víta Vlnase, jež platí za jednu z nejlepších zpracování období konce 17. a počátku 18. století.³⁵ Autor ke svému pojednání zpracoval bohatou pramennou základnu, a to jak písemnou, tak i ikonografickou. Zároveň využil také obrovské množství literatury nejen české a slovenské, ale i práce angloamerické, německé či rakouské.³⁶ Kromě životopisu slavného vojevůdce také skvěle naznačil evropskou politiku dané doby, současně se nevyhýbá ani kulturním otázkám.

Za zmínku jistě stojí také devátý svazek Velkých dějin zemí Koruny české, který se taktéž ve zjednodušené podobě věnuje obdobím přelomu 17. a 18. století.³⁷ Válečnictvím³⁸ v širších souvislostech se mimo jiné zabývá také monografie Marie Koldinské a Ivana Šedivého.³⁹ Autoři se však zaměřili především na 19. a 20. století, ačkoli se zabývají i staršími obdobími.

Heuristickou základnu předkládané práce tvoří doposud nevyužité písemné prameny osobní povahy. Autorka se zaměřila na německy psanou korespondenci⁴⁰ mezi bratry Jiřím Olivierem Wallisem a Františkem de Paula Wallisem z let 1716-1717, které jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně Rodinném archivu Wallisů. Využité prameny byly mnohdy velmi obtížně čitelné, neboť inkoust byl na mnoha stranách velmi vybledlý. Hrabě Wallis zároveň nebyl ani příliš dobrým krasopiscem. Pro dopisy Jiřího Oliviera Wallise bylo navíc charakteristické rychlé střídání témat.

Jiří Olivier Wallis se ve svých sděleních vedle zmínek o bitvách, jichž se měl co nevidět zúčastnit, zaměřuje především na problémy spojené s jeho působením na uherském bojišti. Velké nesnáze mu činilo nedostatečné zásobování potravinami, o které mnohokrát žádal. Kromě těchto problémů hrabě Wallis blíže popisuje mimo jiné svůj pobyt v ležení v Makové, kde byl kromě jiného i svědkem požáru. I díky těmto obtížím se na stránkách dochované korespondence objevuje naznačení emocí, jako byl strach nebo stesk. Díky tomu autorka získala doklad o velmi blízkém vztahu, jež mezi oběma bratry panoval.

³⁴ Vyčerpávající biografie pojednávající o princovi Evženovi Savojském pochází z pera Maxe Braubacha. Max BRAUBACH, *Prinz Eugen von Savoyen I-V*, Wien 1963-1965.

³⁵ Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha-Litomyšl 2011.

³⁶ Srov. Max BRAUBACH, *Prinz Eugen von Savoyen I-V*, Wien 1963-1965.

³⁷ Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Irena VESELÁ – Vít VLNAS, *Velké dějiny zemí koruny české IX*, Praha-Litomyšl 2011.

³⁸ Peter BROUCEK – Kurt PEBALL, *Geschichte der österreichischen Militärgeschichte*, Köln-Weimar-Wien, 2000.

³⁹ Marie KOLDINSKÁ – Ivan ŠEDIVÝ, *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*, Praha 2008.

⁴⁰ V citovaných částech autorka zvolila tranckripční přístup. Zkratky, které Jiří Olivier použil, důsledně rozešla.

První kapitola předkládaného pojednání se bude snažit přiblížit šlechtický rod Wallisů, který měl svoje kořeny v Irsku, odkud se pod vlivem anglických protestantů přesunul na evropský kontinent.⁴¹ Autorka se zaměří na nejvýznamnější příslušníky tohoto katolického rodu. Největší prostor bude věnován ústřední postavě následné práce Jiřímu Olivierovi Wallisovi. Ten se mimo jiné uplatnil v bojích s Turky. Právě stručným přiblížením tureckého nebezpečí a genezí osmanských výpadů se bude zabývat následující kapitola. Její hlavní náplň však budou tvořit jednotlivé střety s Osmany v bitvách u Petrovaradínu, Temešváru a Bělehradu. Autorka se zde bude snažit zrekonstruovat průběhy bitev za pomoci stávající literatury, které propojí se zprávami, jež poskytl Jiří Olivier Wallis svému mladšímu bratrovi. Stranou pozornosti nezůstane ani naznačení období mezi jednotlivými bitvami.

Třetí část práce si klade za cíl rozebrat každodenní problémy ale i zábavu v regimentu očima Jiřího Oliviera Wallise. Zároveň se zaobírá i myšlenkovým světem výše zmiňovaného císařského důstojníka a náznaků strachu i stesku na stránkách jeho dopisů. V neposlední řadě se autorka zaměří i na Wallisovy starosti ohledně svého majetku.

Poslední oddíl předkládané bakalářské práce se bude věnovat vnímání Turků v očích raně novověkého člověka a jeho vývoji. Současně si zde autorka bude všímat i pohledu samotného Jiřího Oliviera Wallise. Hlavním pramenem k tomuto poznání bude sloužit především zpráva o turecké zajatce, o níž se hrabě Wallis zmínil v dopise z 12. prosince 1716.⁴²

⁴¹ Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2010, s. 421.

⁴² Moravský zemský archiv Brno, Rodinný archiv Wallisů, G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 100. Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 12. 12. 1716.

I. Wallisové

Wallisové náleželi k hrstce starobyklých katolických irských šlechtických rodů, které se na prahu novověku musely pod tlakem anglických protestantů přesunout z Irska na evropský kontinent.⁴³ Tam později výrazně zasáhli do tureckých válek i válek o španělské dědictví.⁴⁴ Podobně jako některé další rody, například Daunové, Piccolominiové či Liechtensteinové, i Wallisové byli rodem, jehož příslušníci po několika generacích sloužili v císařské armádě.⁴⁵

Původně nosili jméno „Walsh of Karighmain“.⁴⁶ Jejich nejstarším písemně doloženým předkem byl jistý David zvaný Welshman (narozen 1150), o jehož potomcích se dochovaly pouze strohé informace. Právě zmiňovaný David získal již roku 1172 titul barona z Karighmainu.⁴⁷ Po své babičce a matce měl normanský původ, a právě proto se aktivně podílel na dobytí Irska Normany na konci 12. století.⁴⁸ O Irsko se kromě Normanů snažili také Angličané. Angličtí kolonisté se na březích Irska usadili ve 13. století. Proti nim původní obyvatelé Irska, Gaelové, prováděli neustálé výpady. V té době Angličané vnímali Irsko jako svou kolonii.⁴⁹

V době vlády Jakuba I. v letech 1603-1625 probíhala v Irsku protianglická vzpoura. Angličanům se však podařilo vůdce povstání přimět k odchodu do exilu, a tím znovu kolonizovat Irsko. To vyvolalo odpor u původního keltského obyvatelstva a zároveň i u Angličanů, kteří sem přesídlili v průběhu staletí.⁵⁰ Rodina Walshů žijící na hranici gaelského a anglického světa si musela vybrat stranu, na níž se v nastalých povstáních na přelomu 16. a 17. století postaví. Walshové se dali na stranu svých předků, roditelých Irů.⁵¹ Gaelský odboj ale nedopadl úspěšně.⁵² Walshové stáli na straně rebelů, což pro ně

⁴³ Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2010, s. 421.

⁴⁴ David WORTHINGTON, *Scotisch Clients of the Habsburgs, 1618 to 1648*, Aberdeen 2001, s. 104, (Disertační práce).

⁴⁵ Ivo CERMÁN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011, s. 215.

⁴⁶ Petr MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003, s. 296.

⁴⁷ Miroslav BAROCH, *Hrabata Wallisové*, Heraldika a genealogie 40, 2007, č. 3-4, s. 193-226, zde s. 193.

⁴⁸ M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 195. Blíže k záboru Irska Normany Theodore W. MOODY – Francis X. MARTIN a kol., *Dějiny Irska*, Praha 2003, s. 87-104.

⁴⁹ Tamtéž, s. 106-115.

⁵⁰ Martin KOLÁŘ – Stanislav TUMIS, *Zrození velmoci. Anglie (Velká Británie) na cestě k postavení první světové mocnosti (1603-1746)*, Praha 2007, s. 27.

⁵¹ M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 196.

⁵² Když se v roce 1541 stal Jindřich VIII. irským králem, země se rozdělila na dvě frakce, na anglické rebely a irské nepřátele. K rebelům patřila anglo-irská šlechta, která se postavila proti koruně a přidala se ke gaelským Irům. Z mnoha příslušníků anglo-irské šlechty je možné zmínit například Barrye, Butlery,

mělo dalekosáhlé důsledky. Vzhledem k tomu, že patřili mezi anglo-irské katolíky, přišli vinou vítězných protestantů o veškerý movitý majetek.⁵³

V roce 1612 museli Richard Walsh (1583-1632) a jeho bratři Thomas (1590-?) a Robert (1590-?) opustit rodné Irsko a přesídlit do střední Evropy, do Římsko-německé říše.⁵⁴ Richard⁵⁵ se svými dvěma syny, Theobaldem (1599-1642) a Olivierem (1600-1667), vstoupili do služeb císaře Ferdinanda II. Ve vojenských císařských řadách se angažovali převážně na bojištích třicetileté války, kde také Richard položil svůj život. V roce 1632 ho smrtelně ranili v bitvě u Lützen a o několik dní později v Magdeburku zemřel.⁵⁶ Jeho starší syn Theobald se krátce po otcově smrti vrátil do Irska, kde mezitím nastaly díky vládě Karla I. vhodnější podmínky pro katolické vazaly.⁵⁷ Zde také získal zpět rodové panství Karighmain. Nicméně majetek Walshů v Karighmainu byl za protektora Olivera Cromwella zcela zničen a zbytek zabaven.⁵⁸

Mladší Richardův syn Olivier Walsh-Wallis⁵⁹ již zůstal v Římsko-německé říši. V roce 1622 vstoupil po vzoru svého otce do služeb císaře a zamířil k jeho dvoru do Vídně. Postupně se stal císařským komorníkem, dvorským válečným radou, majitelem pluku Cardona.⁶⁰ Roku 1642 jej Ferdinand III. povýšil do stavu říšských svobodných pánů. V roce 1645 byl přijat do českého panského stavu.⁶¹ Díky zisku českého inkolátu⁶² rovněž mohl roku 1651 zakoupit statky v Království českém. Tím prvním se stal Velichov u Karlových Varů.⁶³ Olivier Wallis byl zabit v bojích s Turky u Szatmáru roku 1667. Poté byl i se svou manželkou Marií Anežkou z Gutenštejna (1610–1672)

Dillory či Savegei z Ulstretu. Irské nepřátele naopak tvořilo 60 náčelníků gaelských klanů. Někteří z nich patřili k nejvýznamnějším a nejstarším rodům v Irsku. Sami sebe někdy nazývali králi či knížaty. Lze zde nalézt například O'Neilla, O'Donnella v Ulsteru, Kavanagha v Leinsteru. Sílicí anglická nadvláda na konci 16. století byla důvodem k počátku povstání, které je dnes vnímáno jako boj katolíků a protestantů. Dne 30. března 1603 došlo ke kapitulaci O'Neilla z Mellifontu, vůdčí osobností povstání. Starý gaelský životní styl v Irsku skončil. Tamtéž, s. 198.

⁵³ Tamtéž, s. 199.

⁵⁴ David WORTHINGTON, *Scotisch Clients of the Habsburgs, 1618 to 1648*, Aberdeen 2001, s. 112, (Disertační práce).

⁵⁵ Už v Římsko-německé říši byl nazýván Richard Walsh-Wallis. M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 199.

⁵⁶ D. WORTHINGTON, *Scotisch Clients*, s. 112, (Disertační práce).

⁵⁷ *Gothaischer genealogischer Taschenbuch auf das Jahr 1843*, Gotha 1863, s. 580.

⁵⁸ M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 199.

⁵⁹ Olivier Wallis byl 5. ledna 1666 jmenován generálmajorem. Antonio SCHMIDT-BRENTANO, *Kaiserliche und k. k. Generale (1618-1815)*, München 2006, s. 108.

⁶⁰ M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 200.

⁶¹ Tamtéž

⁶² Po roce 1620 mohl o udělení inkolátu rozhodovat pouze panovník. Díky berní rule se odhaduje, že kolem poloviny 17. století vlastnila nově usazená cizí šlechta třetinu českých statků. Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010, s. 94-95.

⁶³ M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 200.

pohřben ve Velichově.⁶⁴ S Marií Anežkou měl dva syny, Jiřího Arnošta (1637-1689) a Františka Arnošta (1640-1702). Ti založili starší a mladší rodovou větev.⁶⁵

Členové starší linie i nadále budovali své kariéry především na evropských bojištích. Jiří Arnošt Wallis svou vojenskou kariéru započal v sedmnácti letech nadporučík v císařském vojsku.⁶⁶ Od roku 1673 působil ve službách dánského krále Christiana V. (1646–1699), kde setrval po devět let.⁶⁷ Jako generálmajor opět ve službách císaře velel pevnosti Rábu v době obležení Vídně v roce 1683.⁶⁸ Účastnil se též dobývání pevnosti Szeged (1686) a Subotici. Během obléhání Bělehradu v roce 1688 byl vážně raněn.⁶⁹ V roce 1687 stál v čele hrdelního soudu v Košicích a Prešově⁷⁰ a 7. října 1688 se stal polním podmaršálkem.⁷¹ Svůj život spojil roku 1673 s hraběnkou Marií Magdalenou z Attemsů, s níž splodil celkem pět dětí, dvě dcery, Annu Magdalenu Wallisovou a N. Wallisovou,⁷² a tři syny, Jiřího Oliviera, Františka de Paulu a Jana Huga.⁷³ Jejich nemovitý majetek se rozkládal především v Kladsku. Jiří Arnošt stačil ještě za svého života přikoupit část tamního statku Kunzendorf.⁷⁴ Po jeho smrti, ke které došlo během obléhání Mohuče 6. září 1689, Marie Magdaléna majetek ještě rozšířila o Alt-Waltersdorf, Heinzendorf, Plomnitz a dva dvory v Kunzendorfu.⁷⁵

Jiří Olivier Wallis se narodil 8. února 1676 jako nejstarší syn Jiřího Arnošta Wallise. K císařskému dvoru se jako páže⁷⁶ dostal spolu se svým bratrem Františkem de Paula po otcově smrti roku 1689.⁷⁷ Stejně jako on se prosadil v císařské armádě. Jeho vojenská kariéra začala v devadesátých letech 17. století, kdy se v roce 1697 účastnil

⁶⁴ Johann Gotfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt. Elbogner Kreis*, Prag 1847, s. 141.

⁶⁵ M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 200.

⁶⁶ Tamtéž, s. 201.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Dana KUDRNOVÁ, *Inventář rodinného archivu Wallisů G267*, Moravské Budějovice 1963, s. I.

⁶⁹ M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 201.

⁷⁰ Šlo o takzvaná prešovská jatka, což byl soudní proces s uherskými rebely, přívrženci Imricha Thökölyho. V tomto procesu bylo popraveno 29 evangelíků. Blíže k tomu Peter KÓNYA, *Prešovský krvavý súd z roku 1687*, Prešov 2001; Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Irena VESELÁ – Vít VLNAS, *Velké dějiny země koruny české IX*, Praha - Litomyšl 2011, s. 27-29.

⁷¹ A. SCHMIDT-BRENTANO, *Kaiserliche und k. k. Generale*, s. 108.

⁷² Miroslav Baroch bohužel neuvádí bibliografická data ani křestní jméno druhé dcery. M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 201.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ *Allgemeine Deutsche Biographie XL*, München-Leipzig 1896, s. 749.

⁷⁷ M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 202.

pod velením Evžena Savojského bitvy u Zenty.⁷⁸ V březnu roku 1706 získal společně se svými bratry Františkem de Paula a Janem Hugem hraběcí titul.⁷⁹

V letech 1700-1716 působil jako velitel pluku v Neapolsku a na Sicílii.⁸⁰ Bojoval také v Lombardii (1705–1707), na Apeninském poloostrově a ve Španělsku (1713).⁸¹ Pod velením Evžena Savojského se zúčastnil v srpnu 1716 bitev u Petrovaradinu a Temešváru.⁸² Roku 1718 se opět přesunul na Apeninský poloostrov, kde setrval devět let. V roce 1719 dobyl Messinu a až do roku 1730 byl jejím guvernérem.⁸³ Odtud se koncem třicátých let 18. století opět přesunul na uherské bojiště, kde znovu válčil s Turky.⁸⁴ I přesto, že byl velmi schopným generálem, stály jeho taktické chyby mnoho životů císařských vojáků.⁸⁵ Po porážce u Grocky⁸⁶ v červenci 1739⁸⁷ uzavřel s hrabětem Vilémem Reinhardem z Neippergu v Bělehradě „ostudný mír s Turky“, ovšem bez vyššího rozkazu.⁸⁸ Císař Karel VI. podepsáním dohody ztratil nemalé území - celé Srbsko a Malé Valašsko.⁸⁹ Vzdát se musel dokonce i Bělehradu.⁹⁰ V důsledku toho byl Jiří Olivier dne 22. února 1740 zatčen a uvězněn v Brně na Špilberku,⁹¹ kde ho ovšem přijali s veškerými vojenskými poctami.⁹² Na Špilberku však dlouho nepobyl. Když 20. října 1740 císař zemřel, jeho nástupkyně Marie Terezie (1740–1780) zastavila veškerá trestní řízení a 6. listopadu téhož roku mu byla veškerými hodnostmi vrácena svoboda.⁹³ Jiří Olivier Wallis zemřel 19. prosince 1744 ve Vídni.⁹⁴

⁷⁸ Blíže k bitvě u Zenty Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha 2001, s. 112-115.

⁷⁹ M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 202.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ *Allgemeine Deutsche Biographie XL*, s. 749-750.

⁸² *Allgemeine Deutsche Biographie XL*, s. 750.

⁸³ D. KUDRNOVÁ, *Inventář*, s. I.

⁸⁴ Roku 1739 byl ustanoven guvernérem Srbska. M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 202.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Dnes součást Bělehradu.

⁸⁷ Roman Vondra naopak uvádí 18. září 1739. Roman VONDRA, *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*, Praha 2010, s. 59.

⁸⁸ D. KUDRNOVÁ, *Inventář*, s. I.

⁸⁹ František ČAPKA, *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha 1999, s. 372; Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha 2009, s. 23. K osobě Karla VI. více například Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, in: Marie RYANTOVÁ – Petr VOREL (edd.), *Čeští králové*, Praha-Litomyšl 2008, s. 432-449.

⁹⁰ R. VONDRA, *České země*, s. 59.

⁹¹ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 296.

⁹² Hrabě Jan Vilém z Zinzendorfu, velitel pevnosti, si Jiřího Oliviera Wallise musel nesmírně vážít. Když jej osobně uváděl do cely, ponechal mu kord a dodal, že neměl naříditi ho odebrat. U šlechtických politických vězňů však bylo běžné jej odevzdat veliteli pevnosti. M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 202.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 204.

Za svého života byl dvakrát ženatý. Nejprve si dne 30. dubna 1714 vzal za manželku hraběnku Marii Františku Götzovou ze Scharfenecku (?-1743). Marie Františka však zemřela 28. února 1743 bez potomků.⁹⁵ Jeho druhou ženou se téhož roku⁹⁶ stala Marie Terezie Kinská (1721–1753), dcera knížete Štěpána Viléma Kinského a Marie Josefy Antonie z Ditrichštejna. S ní měl dva syny, Štěpána Oliviera (1744–1833) a Maximiliána (1744–1776).⁹⁷

Centrum Wallisova panství tvořil velkostatek Kolečovice na Rakovnicku, který koupil v roce 1716.⁹⁸ Svůj majetek pak rozšířil v roce 1728 o Děkov, Hokov, Vysokou Libyni. Roku 1732 přikoupil ještě Petrovice, Horosedly a Horky. Mimo to ještě zdědil další majetek v Kladsku.⁹⁹ Jeho trvalým sídlem byl starý zámek v Kolečovicích.¹⁰⁰

Hrabě František de Paula Petr Wallis, mladší bratr Jiřího Oliviera, se narodil v roce 1677.¹⁰¹ Jak už bylo typické pro rod Wallisů, i on se dal na vojenskou dráhu.¹⁰² Roku 1725 se stal velícím generálem císařských vojsk v Sedmíhradsku.¹⁰³ Po smrti matky převzal rovněž část statků v Kladsku. Zemřel roku 1737 v Sibini (dnes na území Rumunska).¹⁰⁴

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Sňatek proběhl 18. srpna 1743. Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž, s. 203.

⁹⁹ Od roku 1729 Morischau, Wernersdorf, Heinzendorf, Möhlten, Stolzenou a další (na území dnešního Polska). Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 204.

¹⁰¹ Miroslav Baroch uvádí datum narození rok 1677. Antonio Schmidt-Brentano ovšem uvádí leden 1678. Tamtéž, s. 201; A. SCHMIDT-BRENTANO, *Kaiserliche und k. k. Generale*, s. 108.

¹⁰² Dne 20. března 1735 získal hodnost polního zbrojmistra. Tamtéž.

¹⁰³ M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 201.

¹⁰⁴ Tamtéž.

II. Turecké nebezpečí

II. 1 Geneze tureckých výbojů na Balkán a jejich vývoj do počátku 18. století

O předcích Osmanů mají historikové jen kusé informace. Zhruba v první polovině 13. století přitáhl oğuzský pastýřský kočovný národ ze střední Asie do Anatólie, kam byl vytlačen Mongoly.¹⁰⁵ Během následujících století se z původně malého kmenu stala jedna z nejmocnějších říší tehdejšího světa. Osmané se navíc stále snažili svou moc rozšiřovat dále na východ i na západ. K největším vítězstvím nad křesťany patřilo dobytí Konstantinopole v květnu 1453 Mehmedem II. (1451–1481).¹⁰⁶ Ovšem tím nejslavnějším byly válečné úspěchy Sulejmana Nádherného (1520–1566). Do osmanských rukou padl v roce 1521 Bělehrad¹⁰⁷ a o rok později Rhodos.¹⁰⁸ Sulejman ve svých výbojích pokračoval dále a 29. srpna 1526 porazil u Moháče také českého krále Ludvíka Jagellonského.¹⁰⁹ Po vítězství Osmanů u Moháče připadl západ Uher Sulejmanovi. Do východní části byl dosazen Jan Zápolský, který plně podléhal až do své smrti v roce 1540 Osmanské říši.¹¹⁰ Habsburkové se sice několikrát pokusili získat ztracené území zpět, nicméně Osmané si tuto část Uher udrželi a roku 1541 z ní vytvořili svou provincii. Dynastie Zápolských nadále vládla v Sedmihradsku, kde však vystupovali jako vazalové Vysoké porty.¹¹¹

Nešlo ovšem pouze o jednostranná vítězství. Španělským Habsburkům se v roce 1565 podařilo dobýt Maltu. Ti středoevropští zase slavili úspěch během obrany Sigetu¹¹² roku 1566.¹¹³ Pravděpodobně největšího vítězství dosáhla křesťanská Svatá

¹⁰⁵ Frédéric HITZEL, *Osmanská říše 15.-18. století*, Praha 2005, s. 19.

¹⁰⁶ F. HITZEL, *Osmanská říše*, s. 24; Klaus KREISER – Christoph K. NEUMANN, *Dějiny Turecka*, Praha 201, s. 43-44. Blíže k dobytí Konstantinopole Steven RUNCIMAN, *Pád Cařihradu*, Praha 2003; David NICOLLE, *Konstantinopol 1453: konec byzantské říše*, Praha 2009; Petr ŠTĚPÁNEK, *1453: Pád Konstantinopole – zrod Istanbulu*, Praha 2010.

¹⁰⁷ Blíže k účasti moravských stavů při obléhání Bělehradu Jaroslav DŘÍMAL, *Účast moravské zemské hotovosti v boji proti Turkům při obraně Bělehradu r. 1521*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada historická 10, 1961, s. 149-160.

¹⁰⁸ K. KREISER – Ch. K. NEUMANN, *Dějiny Turecka*, s. 50.

¹⁰⁹ Blíže k vyličení příběhu moháčské tragédie Zdeněk VYBÍRAL, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008.

¹¹⁰ K. KREISER – Ch. K. NEUMANN, *Dějiny Turecka*, s. 54.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Pevnost bránila útokům vojsk tureckého sultána do nitra monarchie. Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC – Pavel KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009, s. 24.

liga¹¹⁴ v námořní bitvě u Lepanta v roce 1571¹¹⁵, přestože Osmané v té době platili se svými středomořskými galérami za námořní velmoc.¹¹⁶

Mezi Habsburky a Osmany probíhaly drobné šarvátky až do konce 16. století. Na úplném sklonku 16. věku se rozhořela nová válka probíhající v letech 1593-1606, pro níž se vžilo označení patnáctiletá.¹¹⁷ Bojovalo se spíše o jednotlivé pevnosti a k větším bitvám nedošlo.¹¹⁸ Patnáctiletá válka skončila jednorázovým tureckým vyplacením 200 000 dukátů Habsburkům bez nároku na pravidelný tribut.¹¹⁹ Podepsaný mír byl několikrát prodloužen a více či méně i dodržován oběma stranami po celou první polovinu 17. století.¹²⁰

Po téměř šedesáti letech jakéhosi válečného klidu ze strany Osmanské říše došlo k opětovnému rozdmýchání bojů, když v dubnu roku 1663¹²¹ vyhlásili Turci válku císaři Leopoldovi.¹²² Ze strachu před přímým tureckým ohrožením nechal císař evakuovat část svého dvora z Vídně do Lince. Metropole habsburského soustátí však byla prozatím ušetřena, neboť se Turci zaměřili na Horní Uhry a už v září téhož roku dobyli pevnost Nové Zámky.¹²³ Obrovským varováním pro habsburskou monarchii a zbytek Evropy se stalo obléhání dolnorakouské metropole osmanským velkovezírem Karou Mustafou.¹²⁴ Během dvou měsíců bojů zažila Vídeň celkem 18 velkých útoků.

¹¹³ Během obrany pevnosti Siget padl i chorvatský velmož Mikuláš Zrinský ze Serynu, manžel Evy z Rožmberka. Blíže k tomu Václav BŮŽEK a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011, s. 115-117; V. BŮŽEK – O. JAKUBEC – P. KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu*, 16-27.

¹¹⁴ Svatá liga byla aliance evropských křesťanských států, především Benátské a Janovské republiky, Španělska a Podunajské monarchie, uzavřená za účasti papeže. Bojovala mimo jiné proti turecké expanzi. *Malá československá encyklopedie V*, Praha 1987, s. 952-953.

¹¹⁵ T. RATAJ, *České země*, s. 20.

¹¹⁶ K. KREISER – Ch. K. NEUMANN, *Dějiny Turecka*, s. 77.

¹¹⁷ Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987, s. 328. Blíže k bitvě u Keresztes a vnímání obrazu prohrané bitvy viz Miroslav ŽITNÝ, *Keresztes 1596. Vytváření obrazu prohrané bitvy s Turky a její druhý život*, ČČH 111, 2013, s. 31-65. K patnáctileté válce například Thomas WINKELBAUER, *Österreichische Geschichte (1522-1699). Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter I*, Wien 2003, s. 142-147; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 311-387. Popisy některých válečných zážitků též Lydia PETRÁŇOVÁ a kol. (edd.), *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*, Praha 1979.

¹¹⁸ Dobyání Rábu 28. září 1594 bylo jednou z významnějších tureckých akcí patnáctileté války. J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 321.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 328, 386-387.

¹²⁰ Jiří MIKULEC, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha-Litomyšl 1998, s. 73.

¹²¹ Válka probíhala v letech 1663-1664. Ukončena byla Vasvářským mírem. J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 87-88.

¹²² Blíže k Leopoldovi I. J. MIKULEC, *Leopold I.*; Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunu (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009; Ivana ČORNEJOVÁ - Jiří RAK - Vít VLNAS, *Habsburkové v českých dějinách. Ve stínu tvých křídel*, Praha 2012, s. 115-127.

¹²³ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 75.

¹²⁴ Tamtéž, s. 131,134; V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 33-34.

Z 12 000 mužů, chránících město na Dunaji, zbyla necelá třetina.¹²⁵ Obléhané Vídní chybělo zásobování potravinami i municemi. Vítězství Vídně zajistila až vítězná bitva 12. září 1683 díky alianční armádě, která konečně dorazila k městu. Neúspěšné osmanské obležení Vídně bylo posledním vážným útokem do srdce podunajské monarchie.¹²⁶

V té době se na dvoře Leopolda I. objevil mladý Francouz, princ Evžen Savojský, který se díky svým pozdějším válečným úspěchům stal císařovým nejslavnějším vojevůdcem.¹²⁷ Již v roce 1686 se zúčastnil pod vedením Karla Lotrinského obléhání Budína a po zhruba dvou měsících jej dobyl.¹²⁸ Další velké vítězství slavil princ Evžen Savojský v srpnu roku 1687, kdy se mu podařilo porazit Turky u Moháče,¹²⁹ a v září o rok později, kdy dobyl Bělehrad.¹³⁰ Velkou ránu uštědřil Evžen Savojský Osmanům také v bitvách u Slankamene v roce 1691 a Zenty roku 1697.¹³¹ Země západní Evropy, jako Francie a Anglie, se obávaly přílišného mocenského vzestupu Habsburků, který se po vítězných bitvách s Turky stále zvětšoval. Proto začaly naléhat, aby se uzavřel mír mezi Svatou ligou a Osmanskou říší co možná nejdříve. K tomu došlo roku 1699 v Karlovicích u Bělehradu.¹³² Pro Osmanskou říši znamenal postoupení velké části Uher Habsburkům. Podolí a Západní Ukrajina naopak připadla Polsku, Peloponés Benátské republice.¹³³

¹²⁵ Tamtéž, s. 44.

¹²⁶ Tamtéž, s. 34, 44-45. Blíže k obléhání Vídně Richard F. KREUTEL-Karl TEPLY, *Kara Mustafa vor Wien 1683 aus der Sicht türkischer Quellen*, Graz-Wien-Köln 1982; J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 129-141; Johannes SACHSLEHNER, *Wien anno 1683*, Wien 2004; Jiří BORITZKA, *Obležení Vídně roku 1683 a počátek ústupu Osmanů z Evropy*, *Historický obzor* 22, 2011, č. 1-2, s. 2-23. Tureckému obléhání Vídně se ve své bakalářské práci věnoval také Roman Punčochář. Roman PUNČOCHÁŘ, *Turecké obléhání Vídně a každodenní život v metropoli habsburského soustátí roku 1683 očima Jiřího Vojtěcha Felixe Novodvorského*, České Budějovice 2013, (Bakalářská práce).

¹²⁷ Evžen se narodil 18. října 1663 jako pátý syn prince Evžena Mořice Savojsko-Carignamského ze Soissons, a Olympie Manciniové, jejímž strýcem byl kardinál Jules Mazarin, první ministr francouzského krále Ludvíka XIV. Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha-Litomyšl 2001, s. 7, 45; Alfred Ritter von ARNETH, *Prinz Eugen von Savoyen (1663-1707) I*, Wien 1858, s. 3. Blíže ke dvoru Ludvíka XIV. a osobě kardinála Mazarina viz François BLUCHE, *Za časů krále Ludvíka XIV. Král slunce a jeho století*, Praha 2006. V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 10.

¹²⁸ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 80-82.

¹²⁹ Současní badatelé tuto bitvu nazývají bitvou u Nagyarsány. Barokní historikové ji ovšem označovali jako bitvu u Moháče. Samozřejmě šlo o odkaz na bitvu z roku 1526, kdy u Moháče našel svou smrt český král Ludvík Jagellonský. Tamtéž, s. 84.

¹³⁰ Tamtéž, s. 86.

¹³¹ Vojtěch KOPČAN, *Turecké nebezpečnostvo a Slovensko*, Bratislava 1986, s. 163.

¹³² Michael W. WEITHMANN, *Balkán: 2000 let mezi Východem a Západem*, Praha 1996, s. 144.

¹³³ K. KREISER – Ch. K. NEUMANN, *Dějiny Turecka*, s. 103.

II. 2. Bitva u Petrovaradínu

Vysoká porta po roce 1711, kdy úspěšně obklíčila armádu cara Petra I. na řece Prutu a získala tak Azov, rychle nabývala svou někdejší sílu. Osmané pak pokračovali dále na západ.¹³⁴ Navzdory karlovičské smlouvě napadli v roce 1714 území Republiky sv. Marka na jihu Řecka. Konkrétně šlo o ostrovy Kandia a Morea.¹³⁵ Podle velkovezíra Damada Aliho to byla nejslabší část Svaté ligy. Navíc doufal v pomoc obyvatel Peloponésu. Ti Benátčany neměli příliš v lásce kvůli vysokým daním.¹³⁶ Šestitisícové vojsko brzy získalo pevnosti na Peloponésu a Krétu, stejně tak i benátské loďstvo bylo vytlačováno z Egejského moře.¹³⁷ Císař Karel VI. byl sice osmanským sultánem v depeši z roku 1715 ujištěn, že jejich armáda nechce bojovat s habsburskou monarchií, zprávy od císařského vyslance v Istanbulu Františka Fleischmanna však jasně hovořily o pravém opaku. Osmanská strana se prý horečnatě připravovala na válku, patrně i v Uhrách.¹³⁸ Ačkoli se císař Karel VI. stále ještě finančně nevzpamatoval z válek o španělské dědictví, jež probíhaly na západě,¹³⁹ vidina možného vítězství a vzrůst prestiže rakouského domu rozhodly.¹⁴⁰

¹³⁴ Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Irena VESELÁ – Vít VLNAS, *Velké dějiny země koruny české IX*, Praha - Litomyšl 2011, s. 97.

¹³⁵ R. VONDRA, *České země*, s. 45.

¹³⁶ Jiří BORITZKA, „*Válka prince Evžena*“, 1716-1718, *Historický obzor* 19, 2008, č. 1-2, s. 3.

¹³⁷ P. BĚLINA – J. KAŠE – J. MIKULEC – I. VESELÁ – V. VLNAS, *Velké dějiny*, s. 97.

¹³⁸ J. BORITZKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 3.

¹³⁹ Na konci 17. století vládl ve Španělsku král Karel II. (1665-1700). Karel II. se nenacházel v právě dobrém fyzickém i psychickém zdravotním stavu. Během jeho vlády diplomaté hledali budoucího nástupce na španělském trůně, neboť bylo vysoce nepravděpodobné, že by Karel II. zplodil vlastního mužského potomka. Španělský král vlivem různých intrik na svém dvoře určil svým nástupcem vnuka francouzského krále Ludvíka XIV., Filipa z Anjou. Anglie a Nizozemí se obávaly nastalé situace nejvíce. Právě pod jejich vedením se zformovala haagská koalice (uzavřená v roce 1701 společně s Leopoldem I.) v čele s Vilémem III. Oranžským. Anglo-nizozemské vojsko spolu s císařskou armádou pod velením prince Evžena Savojského se postavilo španělské straně. V nastalých bojích šlo kromě Španělska i o rozsáhlá území patřící Habsburkům na Apeninském poloostrově - Milánsko, Neapolsko a Sicílii. Největším hrdinou těchto bojů byl právě Evžen Savojský. Bojovalo se na obou stranách Alp. Do roku 1707 francouzská strana pozbyla téměř všech území na Apeninském poloostrově. Zatímco na italském a belgicko-rýnském bojišti se císařským a anglicko-nizozemským vojskům dařilo, ve Španělsku se jim už tak dobře nevedlo. Náhlá smrt císaře Josefa I. v roce 1711 situaci změnila. Josefův starší bratr Karel (jako španělský král Karel III.) byl jeho nástupcem a Angličané měli obavy z jeho obrovské moci, kterou by tak měl v rukou jeden panovník. Proto se urychleně dojednal mír v letech 1713 – 1714. Španělským králem se stal Filip V. pod podmínkou, že se francouzské državy nespojí s těmi španělskými. Jiří HRBEK, *Evropa a absolutismus v 17. a 18. století (1648-1789)*, Praha 2012, s. 35-39. K válkám o španělské dědictví také J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 149-155; V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s.131-194, 235-361, 395-460; Jeremy BLACK, *Evropa XVIII. století*, Praha 2003, s. 311-314; P. BĚLINA – J. KAŠE – J. MIKULEC – I. VESELÁ – V. VLNAS, *Velké dějiny*, s. 46-88.

¹⁴⁰ P. BĚLINA – J. KAŠE – J. MIKULEC – I. VESELÁ – V. VLNAS, *Velké dějiny*, s. 97; R. VONDRA, *České země*, s. 45.

Ještě téhož roku oznámil císař benátskému vyslanci ve Vídni, Pietru Grimanimu, že byl připraven poslat vojsko do Uher za podmínky, že Benátky i papež ochrání habsburská území na Apeninském poloostrově. Finanční situaci habsburské armády vylepšilo i Nizozemí, které Karlovi VI. půjčilo dva milióny zlatých.¹⁴¹ Bavorský kurfiřt Maxmilián Emanuel se nabídl poskytnout jak peníze, tak i muže, španělský král Filip V. a portugalský panovník Jan V. přislíbili své válečné lodě na pomoc Benátkám.¹⁴² Bylo však třeba daleko více peněz. Císař proto vypsál nové daně, přičemž papež dokonce vydal zvláštní povolení k vybírání daní mezi duchovenstvem.¹⁴³

Karel VI. tak měl dost prostředků k přípravě na novou tureckou válku. Císaři v ní šlo především o Bělehrad a poslední část Uher obsazenou Vysokou Portou, Temešský Banát.¹⁴⁴ Turci naopak usilovali o pevnost Petrovaradín, jejíž výhodné postavení by jim dopomohlo k dalšímu tažení do Sedmihradska a Chorvatska a otevřelo jim tak dveře do srdce habsburské monarchie.¹⁴⁵

Podél osmanské hranice v Uhrách začaly horečnaté přípravy na očekávaný turecký útok. Zesilovaly se hradby, v pevnostech se navyšovaly zásoby potravin a munice. Na Dunaji se stavěly válečné lodě s děly.¹⁴⁶ Na jejich stavbu se najímali v nizozemských a severoněmeckých přístavech zkušení lodní tesaři a námořníci.¹⁴⁷

Tento stav také výmluvně reflektují listy Jiřího Oliviera Wallise, adresované jeho bratrovi Františkovi de Paula. Již na počátku ledna 1716 si Jiří Olivier Wallis svému mladšímu sourozenci stěžoval na nedostatek rekrutů a žádal, aby mu František de Paula poslal další, tentokrát však lepší než byli ti předchozí.¹⁴⁸ Z dochované vzájemné korespondence se zdá, že bratr Jiřího Oliviera zasílal nové vojáky¹⁴⁹ pravidelně a často, ačkoli s nimi ne vždy byl spokojen. Noví rekruti byli jistě určeni k tažení do Uher, které se postupně připravovalo. Jiří Olivier Wallis si nechal koncem května poslat svá

¹⁴¹ P. BĚLINA – J. KAŠE – J. MIKULEC – I. VESELÁ – V. VLNAS, *Velké dějiny*, s. 98.

¹⁴² V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 464.

¹⁴³ Tamtéž, s. 465.

¹⁴⁴ P. BĚLINA – J. KAŠE – J. MIKULEC – I. VESELÁ – V. VLNAS, *Velké dějiny*, s. 98.

¹⁴⁵ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 467.

¹⁴⁶ P. BĚLINA – J. KAŠE – J. MIKULEC – I. VESELÁ – V. VLNAS, *Velké dějiny*, s. 98.

¹⁴⁷ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 465.

¹⁴⁸ Výslovně se zmínil asi o šedesáti rekrutech. Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 24. 1. 1716. Moravský zemský archiv Brno, G297 - Rodinný archiv Wallisů, kart. 9, inv. č. 377, fol. 86v.

¹⁴⁹ Po skončení třicetileté války se císař Ferdinand III. rozhodl udržet si žoldnéřskou armádu, která měla mít trvalý charakter. Ve stálé službě tak zůstalo devět pěších, devět kyrysnických a jeden dragounský pluk. To byl základ armády, která fungovala až do roku 1918. Marie KOLDINSKÁ – Ivan ŠEDIVÝ, *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*, Praha 2008, s. 131. V roce 1706 se v Království českém na základě povolení zemských stavů verbovalo 6528 rekrutů. Petr HAVEL, *Sloužit až do roztrhání těla. Doba vojáková „ležení“ od konce třicetileté války dodnes*, *ĎaS* 28, 2006, č. 12, s. 29-32, zde s. 30.

zavazadla s předstihem do Vídně, kde se měli důstojníci císařské armády shromáždit a odtud pak společně zamířit k vojsku. Samotný Jiří Olivier ještě v tu dobu pobýval na svých statcích v Kladsku.¹⁵⁰ Mimo to se také výslovně zmínil, že dostal rozkaz od císařského generála Františka Josefa Wetzela¹⁵¹ vyslat vojsko do Uher, načež mu sdělil, že „den 23. april wahre das regiment noch zu Brindisi“.¹⁵²

Dne 9. července 1716 se princ Evžen Savojský objevil v ležení císařské armády ve Futaku¹⁵³, který se nacházel nedaleko Petrovaradínu. Kdy přesně dorazil do ležení Jiří Oliver, není jisté. Nicméně již 27. července 1716 odeslal z Futaku dopis svému bratrovi, kde se zmiňoval o právě probíhajících přípravách na obléhání Petrovaradínu. Nejprve Františka de Paulu ujistil o mimořádně dobrém zdravotním stavu prince Evžena Savojského, čímž chtěl zdůraznit jeho naprostou připravenost k bitvě.

Jiří Olivier Wallis se současně zmínil o tom, že nepřítel má k dispozici dva plně průchozí mosty přes řeku Sávu.¹⁵⁴ Pro Turky bylo udržení těchto mostů životně důležité. V případě problémů měly sloužit jako ústupové cesty. K jejich postavení muselo dojít zrovna v době, kdy Jiří Olivier psal svůj dopis, neboť právě ve dnech 26. a 27. července 1716 překročila armáda Osmanů řeku Sávu.¹⁵⁵

Začátkem srpna proti sobě stanulo na straně Karla VI. přes 90 000 mužů. Vysoká porta naproti tomu čítala zhruba dvakrát tolik vojáků. Mezi sipahíji a janičáry¹⁵⁶ mohli císařští vojáci údajně spatřit také Valachy, Egyptany či příslušníky dalších rozličných národů Osmanské říše.¹⁵⁷

Čelo osmanského vojska, které se blížilo k Petrovaradínu, se nejprve střetlo s třemi tisíci císařskými jezdci vedenými Janem Pálffym.¹⁵⁸ Ten se za cenu obrovských ztrát

¹⁵⁰ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 29. 5. 1716. MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 95r.

¹⁵¹ Max BRAUBACH, *Prinz Eugen von Savoyen V*, Wien 1965, s. 546.

¹⁵² Brindisi je město v jižní Itálii. Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 29. 5. 1716. MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 95.

¹⁵³ Město ležící na severozápadě dnešního Srbska.

¹⁵⁴ „...der feind hat 2 brücken über die Sau und ist völlig passiert...“ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 27. 7. 1716. MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 109v.

¹⁵⁵ J. BORZITKA, „Válka prince Evžena“, s. 7.

¹⁵⁶ Sipahíjové byly jezdecké turecké oddíly. Janičáři pocházeli většinou z křesťanských zemí, kde byli jako malí chlupci zajati. V osmanských táborech pak prošli důslednou převýchovou. Část z nich sloužila jako sultánova osobní stráž. K. KREISER – Ch. K. NEUMANN, *Dějiny Turecka* s. 55; Z. VYBÍRAL, *Bitva u Moháče*, s. 18.

¹⁵⁷ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 467.

¹⁵⁸ Polní maršál hrabě Jan Pálffy z Erdödu (1663-1751) vstoupil do císařské armády roku 1681, od roku 1704 byl chorvatským bánem. Dne 24. dubna 1709 se stal polním maršálem. Stál za Pragmatickou sankcí, v níž podporoval Marii Terezii. J. BORZITKA, „Válka prince Evžena“, s. 7; A. SCHMIDT-BRENTANO, *Kaiserliche und k. k. Generale*, s. 72.

musel probít zpět a dát se na ústup, neboť přesila byla příliš veliká. Osmané pochodující jim v patách hned začali s obléháním Petrovaradínu.¹⁵⁹ Císařští byli v dosti nevýhodné pozici. Vojska Osmanů zaujala místo na výhodných pozicích na výšinách, ze kterých ovládala poloostrov s pevností Petrovaradín. Tureckou armádu současně lemovaly bažiny, které chránily její křídla.¹⁶⁰ Další problémem pro císařská vojska byla drtivá početní převaha Vysoké porty. Velitel, princ Evžen Savojský, chtěl využít momentu překvapení, a tak se v noci ze 4. na 5. srpna 1716 rozhodl překročit s vojskem řeku Dunaj.¹⁶¹ Vodní tok byl však po bouři značně rozvodněný a strhl most. Císařští ženisté proto museli během několika hodin postavit most nový. I přes tyto problémy vyrazila habsburská armáda kolem sedmé hodiny ranní k útoku.¹⁶² Jiří Olivier Wallis stál se svým regimentem na jejím levém křídle.¹⁶³ V nastalém zmatku byli Evženovi vojáci zprvu úspěšní. Pravé křídlo a střed osmanského vojska se však začal tvrdě bránit a zpomalil tak postup císařských. Pravé křídlo se tureckému protiútku naopak podařilo vytlačit. Císařský polní zbrojmistr Maxmilián ze Starhemberku se dal se svými vojáky na ústup a za nimi se hnali janičáři až k Dunaji.¹⁶⁴ Velkovezír Damad Ali mohl mít v tu chvíli největší šanci na úspěch, pokud by útočícímu vojsku poslal na pomoc jízdu, která by bránila janičáry. To ale neudělal a ztratil tak neopakovatelnou příležitost.¹⁶⁵ Princ Evžen Savojský byl díky rychlé kurýrní službě dobře obeznámen se situací na bojišti. To mu umožnilo včas zavelet k útoku. Císařská těžká kavalerie svými puškami nadělala v osmanském levém křídle značné mezery a zpomalila tak další postup Osmanů. Z petrovaradínské pevnosti navíc neustále pálila do tureckých řad děla a její posádka nahradila císařské padlé.¹⁶⁶

Bitva se pomalu chýlila ke konci. Z Turků zůstali na bojišti jen janičáři, pomocný oddíl turecké lehké jízdy se už dávno dal na rychlý úprk. Do marného boje se ještě pustil velkovezír Damad Ali, který patrně hledal na bojišti hrdinnou smrt. Tu zde také našel, když ho zasáhla do hlavy střela.¹⁶⁷ Velkovezír zemřel o něco později poblíž Karlovic.¹⁶⁸ Samotná bitva skončila kolem poledne.¹⁶⁹ Na bojišti zůstalo mezi 10 až 30

¹⁵⁹ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 467.

¹⁶⁰ J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, 8-9.

¹⁶¹ P. BĚLINA – J. KAŠE – J. MIKULEC – I. VESELÁ – V. VLNAS, *Velké dějiny*, s. 99.

¹⁶² V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 468.

¹⁶³ *Allgemeine Deutsche Biographie XL*, s. 750.

¹⁶⁴ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 468.

¹⁶⁵ J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 9.

¹⁶⁶ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 468.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 469.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 469.

000 padlých osmanských vojáků a asi 5 000 císařských mrtvých, které nikdo nepohřbíval. O tom svědčí také slova Mary Wortley Mantaguové, manželky lorda Edwarda Wortleyho Montagua. Ten se jako anglický vyslanec vydal v roce 1716 do Istanbulu. Když na začátku roku 1717 projížděli kolem Petrovaradínu, lady Mary se zhrozila při pohledu na pole, jež se „*hemžilo lebkami a kostrami nepochovaných mužů, koní a velbloudů*“.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Tamtéž. O bitvě u Petrovaradínu se na první stránce zmiňují i vídeňské noviny *Wienerisches Diarium* z 8. srpna 1716. Dostupné jsou na [http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17160808&seite=1&zoom=74] (Odkaz funkční k 25. 7. 2014). Srovnání k bitvě u Petrovaradínu nabízí také A. R. von ARNETH, *Prinz Eugen*, s. 391-403.

¹⁷⁰ V. VLNAS, *Ztracené ráje Orientu. Mary Wortley Montaguová a její obraz islámského světa*, *DaS* 27, 2005, č. 10, s. 34-36.

II. 3 Bitva u Temešváru

Princ Evžen Savojský se několik dní po petrovaradinském triumfu začal připravovat na dobytí pevnosti Temešváru. Jejím získáním by se mu podařilo zbavit se osmanské hrozby v okolí řeky Tisy a současně navázat bezpečné spojení se Sedmihradskem.¹⁷¹ Císařská armáda se proto již po třech dnech dala na pochod podél řeky Tisy na sever k Temešváru do ležení v Makové. Cesta, trvající dva týdny, byla podle svědectví Jiřího Oliviera Wallise velmi úmorná. Vojáci se museli brodit zrádnými bažinami či naopak pochodovat srbskými pláněmi plnými prachu.¹⁷² Současně je trápil také nedostatek koní, kdy „*auch die pferde hinweg geschickt [...] sonst kein offizir von disr quarnison auf das andrs als zu fus in den feld gehen mus*“. K tomu ovšem Jiří Olivier Wallis dodal, že si „*klage ich nicht*“.¹⁷³ Jak vyplývá z dochované korespondence, hrabě Wallis se snažil vystupovat jako protřelý voják zvyklý na špatné polní podmínky. Současně se stylizoval do role statečného a neohroženého válečníka. Obraz ideálního „*kryksmana*“ lze spatřit v dobových textech již v 16. a 17. století. Mnozí šlechtici se vědomě ztotožňovali se středověkým ideálem křesťanského vojáka.¹⁷⁴ K hlavním zásadám „*dobrého kryksmana*“ patřila převážně střídmost, umění odpouštět druhým a nestěžovat si na krutosti okolního světa.¹⁷⁵

Tři dny po příchodu do ležení v Makové, před útokem na Temešvár, Jiří Olivier popisoval obrovský zmatek, který v ležení panoval¹⁷⁶ a žádal bratra, aby mu poslal nějaká slova útěchy.¹⁷⁷ Stěžoval si především na nezdravé bažinaté prostředí a také na velký nedostatek potravin a píce pro koně. Prosil sourozence, aby zakonzervoval mouku proti navlhnutí. Té mu pak měl poslat co možná nejvíce.¹⁷⁸ Z této informace lze usoudit, že zásobování potravinami muselo být opravdu nedostatečné. Ke všem těmto

¹⁷¹ J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 10.

¹⁷² V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 470.

¹⁷³ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 28. 12. 1716. MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 106r.

¹⁷⁴ Miroslav ŽITNÝ, „*Dobry kryksman*“ – *diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16. a 17. století*, *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, č. 89-90, s. 232.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 234-235. Mezi „*dobré kryksmany*“ se mimo jiné řadil taky Pavel Korka z Korkyně. Zdeněk VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014, s. 31.

¹⁷⁶ „...*alhier finde ich alles gantz confus es ist mich kein brücken, über die router gescheen werden über die Theis [řeka Tisa]*“. Blíže nedatovaný dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z přelomu července a srpna 1716. MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 111r.

¹⁷⁷ Blíže nedatovaný dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z přelomu července a srpna 1716. MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 112r.

¹⁷⁸ Tamtéž.

problémům se ještě přidal velký požár, který v táboře vypukl v srpnu 1716. Jiří Olivier Wallis v souvislosti s požárem informuje bratra o nových protipožárních opatřeních, s nimiž bylo celé vojsko seznámeno.¹⁷⁹ Ačkoli je Františkovi de Paula nepřiblížil, zmínil se o častých patrolách, které museli provádět.¹⁸⁰ Tyto hlídky mohly být součástí výše zmiňované protipožární ochrany. Současné byly nutné kvůli nebezpečí, jež představovala malá loupežná přepadení, která do habsburského ležení mohli pořádat osmanští vojáci.

Jedním z velkých problémů, jež činily Jiřímu Olivierovi Wallisovi nemalé starosti, byl počet vojáků, který měl být vyslán k Temešváru. „...*ich finde sehr eklih 1000 [?] haben so alles auf Temeswar nachkommen sollen, und wie ich ein und anderes sehen wird euch nichts abgehen.*“¹⁸¹ Jiřímu Olivierovi musel připadat nedostatečný v souvislosti s armádou, proti které se měli v nejbližší době postavit. Současné v této zprávě hrabě Wallis naznačuje, že úzkost nepocíťoval pouze on. Morálka před blížící se bitvou u Temešváru tedy nemohla být příliš vysoká.

Obléhání temešvárské pevnosti započalo 26. srpna 1716. Pevnost byla ze tří stran chráněna neprostupnými bažinami, celé město navíc obíhaly pevné obranné valy.¹⁸² Útok byl možný pouze ze severní strany, kde se rozprostíralo silně opevněné předměstí Velká Palanka. Zde císařští sapéři¹⁸³ a najatí sedmihradští dělníci začali kopat sapy.¹⁸⁴ Právě následných válečných operací v těchto zákopech se osobně účastnil Jiří Olivier Wallis.¹⁸⁵

Pevnost jako takovou bránilo přibližně 12 000 mužů, přičemž od Bělehradu se blížilo 30 000 vojsko vedené Kurdem pašou.¹⁸⁶ To zaútočilo nejprve na jezdecké regimenty hraběte Pálffyho, které je po úporném boji zatlačily zpět.¹⁸⁷ Dne 1. října 1716, na narozeniny císaře Karla VI., princ Evžen Savojský zahájil hlavní útok. Nejprve

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Blíže nedatovaný dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z přelomu července a srpna 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 112v.

¹⁸¹ Blíže nedatovaný dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z přelomu července a srpna 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 112r. Podobně též Albrecht Pětipeský z Chýš a Egrberku pocíťoval obavy před obrovskou tureckou armádou, jíž čelil v roce 1596 v bitvě u Keresztes. Útěchu hledal ve víře v boží ochranu. M. ŽITNÝ, *Keresztes 1596*, s. 50.

¹⁸² Srov. M. BRAUBACH, *Prinz Eugen von Savoyen III*, s. 324.

¹⁸³ Sapéři byli v 17.-19. století technickými příslušníky vojska, kteří hloubili a kopali spojovací a přibližovací příkopy k obléhané pevnosti. Těmto příkopům se říkalo sapy. *Malá československá encyklopedie V*, s. 519.

¹⁸⁴ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 471.

¹⁸⁵ Allgemeine Deutsche Biographie XL, München-Leipzig 1896, s. 750.

¹⁸⁶ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 471.

¹⁸⁷ Tamtéž.

získal Velkou Palanku. Zajímavé je, že během boje byl vážně zraněn nejstarší syn velitele Mustafy. Mustafa vyslal žádost o pomoc ranhojiče z nepřátelského ležení, načež mu Evžen Savojský bez okolků poskytl vlastního chirurga. Na oplátku poslal paša princů na výraz svých děků šest ušlechtilých arabských koní.¹⁸⁸

Následné odstřelování Temešváru císařskými děly a granáty vedlo k téměř úplnému vypálení města, neboť bylo z velké části postaveno pouze ze dřeva.¹⁸⁹ Dne 12. října 1716 osmanská posádka kapitulovala. Princ tamějším obyvatelům i vojákům dovolil i se svými majetky a domácími zvířaty opustit město. Celkem šlo asi o 12 000 lidí, kteří zamířili k jihu za Dunaj.¹⁹⁰ Dobytím Temešváru skončila osmanská vláda nad Banátem.¹⁹¹

Do konce roku se pod kontrolou habsburské armády ocitla téměř celá oblast Valašska na západ od řeky Aluty.¹⁹² V bojích se obzvláště vyznamenal generál Claudius Florimund Mercy (1666–1734), jenž získal Ujpalanku, Pančovu a Mehadii.¹⁹³ Na to ve svých dopisech reagoval i hrabě Wallis.¹⁹⁴ Hrabě Marcy na nově dobytá nehostinná území nechal přivést velké množství řemeslníků, sedláků či vysloužilých vojáků z německy mluvících zemí, Apeninského poloostrova nebo Lotrinska. Mezi nimi však nechyběli ani Srbové, obyvatelé Království českého a Horních Uher.¹⁹⁵

Z míst uvedených v dopisech na přelomu let 1716–1717 lze usoudit, že Jiří Olivier Wallis strávil následnou zimu střídavě v Brně, Praze a na svých statcích v Kladsku. Během svého pobytu v Brně v prosinci 1716 se zmínil o tamním přepychovém ubytování, které bylo údajně stejně tak dobře zařízené jako jeho zámecká rezidence v Kladsku.¹⁹⁶ K tomu připojil i sdělení, že František de Paula obdržel generální sluzné. Tuto informaci mu prý osobně sdělil princ Evžen Savojský.¹⁹⁷ Z této zprávy lze usoudit, že Jiří Olivier Wallis stavěl na odiv své společenské kontakty a blízký vztah, ať už

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 11.

¹⁹⁰ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 473.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Hrabě Mercy se narodil v Lotrinsku. Účastnil se bitvy u Vídně roku 1683, tureckých válek i válek o španělské dědictví. Dne 12. října 1723 byl jmenován polním maršálem. Spravoval dobytá území v Banátu a roku 1734 velel císařské armádě na Apeninském poloostrově, kde svůj život zakončil. J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 12; A. SCHMIDT-BRENTANO, *Kaiserliche und k. k. Generale*, s. 63.

¹⁹⁴ „... *Merci ist wohl glücklich das sich alle öhrte so ahn ihn begabben*“. Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi ze 7. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 101r.

¹⁹⁵ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 473.

¹⁹⁶ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 12. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 99r.

¹⁹⁷ Sluzné činilo okolo 3000 zlatých. Tamtéž.

domnělý či skutečný, k princovi Evženu Savojskému. Zde se jednalo o určitou formu společenské reprezentace.

V závěru svého posledního dopisu Františkovi de Paula Wallisovi z prosince roku 1716 také nezapomněl sourozenci popřát k Novému roku a vyjádřit touhu se co nejdříve shledat, „...*alles mus doch einmahl aufhören*“.¹⁹⁸

Petrovaradínský triumf přivedl do císařského tábora mnoho neočekávaných spojenců. Vedle markraběte Viléma Bedřicha Braniborsko-Ansbašského a hesensko-kasselského landkraběte Karla se ke Karlu VI. také připojil jeho dosud velký nepřítel, bavorský kurfiřt, Maxmilián Emanuel. Do císařského tábora ho vedle vidiny zvýšení své osobní prestiže jakožto obránce křesťanské Evropy před „dědičným nepřítelem všeho křesťanstva“, přivedl také možný výhodný sňatek mezi jeho synem Karlem Albertem a dcerou Josefa I., Marií Josefou, který by v budoucnu mohl znamenat i případný zisk císařské koruny.¹⁹⁹

¹⁹⁸ „*Glückeligs neues jahr und alle vergnügung mir aber ohne dein angedegeheit balt das glüch dich zu sehen*“. Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z prosince 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 116v.

¹⁹⁹ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 476.

II. 4 Tažení na Bělehrad

K tažení na Bělehrad bylo třeba obrovských finančních částek na chod císařského vojska, ať už šlo o zaplacení výzbroje či vyplacení žoldu důstojníkům a vojákům.²⁰⁰ Zároveň bylo nutné jednotky po předchozích střetnutí doplnit. Princ Evžen Savojský potřeboval dvacet tisíc nových rekrutů, které verbíři získávali z jednotlivých zemí monarchie.²⁰¹ Princ Evžen Savojský si nemohl dovolit stahovat vojáky z Apeninského poloostrova, protože španělský král Filip V. stále zbrojil a hrozilo, že by mohl napadnout tamější císařské državy.²⁰²

Podle svědectví Jiřího Oliviera Wallise vyrazila císařská armáda k Bělehradu 3. května 1717.²⁰³ S dalším bližícím se střetem císařské armády a Vysoké porty se v jednom z listů z května 1717 objevilo i vyjádření naděje na vítězství. V souvislosti s touto nadějí zmiňuje Boha. S boží pomocí měli dosáhnout stejného vítězství jako tomu bylo u Petrovaradínu a Temešváru.²⁰⁴ K tomu dodal, „...*wir wollen besser hoffen*“.²⁰⁵

Evžen Savojský dorazil za bouřlivého vítání vojáků do ležení u Futaku 21. května 1717.²⁰⁶ Již 9. června se princ Evžen Savojský se svou stotisícovou armádou vydal k Bělehradu, kam se dostal o týden později.²⁰⁷ Na řekách Sávě a Dunaji bylo třeba vystavět několik mostů tak, aby vytvořily konečné body v půlkruhu. Tímto způsobem se měla bělehradská pevnost obklíčit.²⁰⁸ Po Dunaji se také plavily říční lodě, které měly za

²⁰⁰ Jiří Olivier se v jednom z dopisů z dubna 1717 děsil množství peněz, které bude muset být vynaloženo na tažení. „...*darauf ich dir sagen du wist nicht zu was das gelt ist, so fiehl gelt vor ein türken*...“ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 5. 4. 1717. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 132v.

²⁰¹ J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 14.

²⁰² Ačkoli války o španělské dědictví skončily mírem v Utrechtu v roce 1713 a v Rastattu roku 1714, španělský král Filip V. (1701-1746) se s ním nehodlal smířit. Medicejský a farneský vévodský rod šel ke svému vymření po meči. Na jejich dědictví se chystali jak rakouští Habsburkové, tak i španělský král Filip V. Ten hodlal využít zaneprázdnění prince Evžena Savojského v Uhrách a začal se připravovat na španělský vpád na Apeninský poloostrov. V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 514-515.

²⁰³ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi ze 17. 5. 1717. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 136r.

²⁰⁴ Podobně jednali též obránci Ostřihomi v září 1604, kdy je Turci silně ostřelovali. Své vítězství císařští obránci přičítali božímu zásahu. Miroslav ŽITNÝ, *Ideál křesťanského rytířstva v paměti rytířského rodu Pětipeských z Chýš a Egrberku*, in: Václav BŮŽEK – Jaroslav DIBELKA (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti*, České Budějovice 2011 (=Opera historica), s. 212.

²⁰⁵ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 12. 5. 1717. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 140.

²⁰⁶ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 477.

²⁰⁷ K Bělehradu dorazil princ Evžen Savojský v čele své armády 16. června roku 1717. Tamtéž, s. 478.

²⁰⁸ J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 15.

úkol zajistit zásobování ohromné armády.²⁰⁹ Kromě toho sváděly četné boje s osmanskými galérami.²¹⁰ Obě strany také využívaly k rychlým přepadením či výsadbům čajky.²¹¹ Jejich výhodu, která tkvěla v nepatrném ponoru a velmi dobrých manévrovacích schopnostech, si uvědomoval rovněž Jiří Olivier.²¹²

Z Edirne naopak vyrazila 22. června 1717 osmanská armáda čítající 200 000 mužů, která se k Bělehradu dostala zhruba o týden později a císařští oblehatele se stali současně obléhanými.²¹³ Osmanská armáda navíc stále silněji útočila na předmostí u Sávy, jež spojovalo tábor prince Evžena Savojského se zásobovací cestou z Petrovaradínu. K tomu se přidalo ještě vyhození bělehradské prachárny do vzduchu 14. srpna 1717.²¹⁴ Výbuch zničil dvě věže a zabil na tři tisíce mužů. Velké kusy kamení údajně dolétly až do císařského ležení a zabily několik lidí.²¹⁵ Vzhledem ke vzrůstajícím problémům se zásobami a stále silnějším osmanským výpadům do císařského ležení bylo nutné co nejdříve zahájit útok na osmanský tábor.²¹⁶ Princ Evžen Savojský k němu zavelel v noci na 16. srpna 1717.²¹⁷ Kolem půlnoci začala děla prince Evžena Savojského pálit na pevnost, aby odlákala pozornost od útoku na opačnou stranu, kde se nacházel osmanský tábor.²¹⁸ O hodinu později vyrazil maršál Pálffy s jízdou. Pěchotu vedl do boje princ Alexander Württemberských.²¹⁹ K ránu započali císařští palbu do tureckých řad. Ještě před východem slunce padla na celé bojiště hustá ranní mlha, ve které bloudilo jak křesťanské, tak i osmanské vojsko.²²⁰ Levé křídlo zcela ztratilo orientaci. Zdálo se, že osmanská jízda vtrhne do mezer křesťanské sestavy. V té chvíli se mlha rozplynula a pomohla tak princovi Evženovi Savojskému vidět bojiště v celé jeho šíři.²²¹ Princ se postavil do čela dvou bataliónů ve druhém sledu a díky lepší viditelnosti se do útoku mohlo zapojit i dělostřelectvo. Zbývající jednotky druhé vlny vedl úspěšně

²⁰⁹ Princ Evžen Savojský měl k dispozici deset velkých lodí. Tamtéž, s. 14.

²¹⁰ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 479.

²¹¹ Lehké veslice s jedním dělem. J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 6.

²¹² Blíže nedatovaný dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z přelomu července a srpna 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 111v.

²¹³ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 479.

²¹⁴ Tamtéž, s. 480.

²¹⁵ J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 17. Srov. M. BRAUBACH, *Princ Eugen von Savoyen III*, s. 353.

²¹⁶ J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 22-23.

²¹⁷ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 481.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 17.

²²⁰ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 482.

²²¹ Tato událost byla vysvětlována jako zázračný zásah Panny Marie. Tamtéž.

proti tureckým jednotkám, které dorážely na levé křídlo, podmaršálek hrabě Wallis.²²² Boj se obrátil ve prospěch císařských a Turci začali ustupovat. V deset hodin dopoledne bylo po bitvě.²²³

Do rukou armády Evžena Savojského padla obrovská kořist.²²⁴ Samotná bělehradská pevnost kapitulovala o dva dny později a 22. srpna již Evžen Savojský triumfálně vjížděl do města.²²⁵ Šedesáti tisícům Turků bylo dovoleno odejít se svými zavazadly i osobními zbraněmi.²²⁶ Princ Evžen Savojský dostal za odměnu od císaře darem kord v ceně osmdesáti tisíc zlatých, který byl posázený brilianty.²²⁷ Na Evžena Savojského se ze všech stran valily vlny nadšené chvály. Hluboký obdiv k císařskému vojevůdci dal vzniknout i oslavné písni, kterou měl na svědomí jeden z jeho vojáků.²²⁸

*Princ Evžen, šlechtitný rytíř,
chtěl císaři zpět dobýti
město pevnost Bělehrad.
Kázal on most postaviti,
by mohl s vojskem přejíti,
Turkům pevnost odebrat.*²²⁹

Dobytí Bělehradu, které představovalo nejsilnější baštu islámu v Evropě, znamenalo pro prince Evžena Savojského poslední ze slavných vítězství. Zde – u Bělehradu – v podstatě završil svou mimořádně úspěšnou kariéru císařského vojevůdce.²³⁰

K dalšímu vojenskému tažení dále do nitra osmanského území tak už nedošlo. U břehů Sardinie se vylodilo patnáct španělských batalionů a Karel VI. si nemohl dovolit vést válku na dvou frontách. Proto se rozhodl uzavřít v této chvíli velmi výhodný mír.²³¹ K tomu došlo 21. července roku 1718 v Požarevaci.²³² Obecně se počítalo s tím, že

²²² J. BORZITKA, „Válka prince Evžena“, s. 18. Jiřímu Olivierovi Wallisovi se podařilo vzít poslední tureckou baterii. Allgemeine Deutsche Biographie XL, s. 750.

²²³ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 482.

²²⁴ Mimo jiné i cenné trofeje jako standarty a koňské ocasy. Tamtéž, s. 483.

²²⁵ Tamtéž, s. 483-484.

²²⁶ Tamtéž, s. 484.

²²⁷ J. BORZITKA, „Válka prince Evžena“, s. 20.

²²⁸ Allgemeine Deutsche Biographie VI, s. 416.

²²⁹ M. KOLDINSKÁ – I. ŠEDIVÝ, *Válka a armáda*, s. 357.

²³⁰ J. BORZITKA, „Válka prince Evžena“, s. 22.

²³¹ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 484.

²³² P. BĚLINA – J. KAŠE – J. MIKULEC – I. VESELÁ – V. VLNAS, *Velké dějiny*, s. 102.

každé straně připadne to území, které v tu chvíli držela. Podle smlouvy z 12. července 1718 ztratily Benátky Peloponés.²³³ Dne 21. července 1718 byla uzavřena mírová smlouva mezi císařem a Vysokou portou. Císař získal západní část Valašska, Srěm, Bělehrad, sever dnešního Srbska a Temešský Banát.²³⁴ Mimo mírové smlouvy byla také uzavřena oboustranně výhodná obchodní dohoda, na jejíchž základech se rozvinul námořní obchod mezi habsburskými přístavy na Apeninském poloostrově a Levantou.²³⁵

Ještě před uzavřením požarevackého míru přesunul princ Evžen Savojský část své armády z Balkánu na Apeninský poloostrov.²³⁶ Do následujících událostí byl vtažen i Jiří Olivier Wallis, neboť svůj další dopis adresovaný mladšímu bratrovi v prosinci 1717 odeslal už z Verony.²³⁷ Na Apeninský poloostrov jej poslal princ Evžen Savojský spolu se třemi pěšími pluky. Hrabě Wallis zde 20. června 1719 výrazně zasáhl do bitvy u Francavilla, kde velel předvoji.²³⁸ V září téhož roku²³⁹ byl zraněn při úspěšném obléhání Messiny, jejímž guvernérem byl později jmenován.²⁴⁰

²³³ J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 22.

²³⁴ Richard PRAŽÁK, *Dějiny Uher a Maďarska v datech*, Praha 2010, s. 145.

²³⁵ J. BORZITKA, „*Válka prince Evžena*“, s. 22.

²³⁶ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 515.

²³⁷ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 22. 12. 1717. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 149v.

²³⁸ Allgemeine Deutsche Biographie XL, s. 750.

²³⁹ Miroslav Baroch uvádí rok 1716, Allgemeine Deutsche Biographie ovšem uvádí rok 1719. Autorka by se raději přiklonila ke druhému zdroji, neboť Jiří Olivier během let 1716-1717 pobýval na uherském bojišti. M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 202; Allgemeine Deutsche Biographie XL, s. 750.

²⁴⁰ Allgemeine Deutsche Biographie XL, s. 750; D. KUDRNOVÁ, *Inventář*, s. I.

III. Vojenská každodennost očima Jiřího Oliviera Wallise

III. 1 Každodenní starosti i rozptýlení v regimentu

V době třicetileté války nastal v prostředí šlechty rozkvět takzvaných vojenských podnikatelů.²⁴¹ Tento fenomén měl ovšem své kořeny už ve 14. a 15. století.²⁴² Takový vojenský podnikatel se nabídl panovníkovi, že mu postaví za své náklady pluk, který tomuto šlechtici patřil a současně mu zpravidla i velel. Velitel si na podobnou investici obvykle půjčoval od bank, obchodníků či podřízených důstojníku a dluh pak splácel z případných válečných zisků. Panovník-obednatel poskytoval šlechtici peněžní částky, které sloužily na vyplácení žoldu²⁴³ či k nákupu výzbroje.²⁴⁴

Mít vlastní regiment však znamenalo pro řadu důstojníků mnohdy nemalé finanční zatížení. Vojáci již nebyli závislí na kořistnickém systému, ale byli placeni státem. Armáda ve vesnicích, jimiž prošla, měla hotově platit za stravu, ubytování i pronájem koní. Bohužel v praxi po ní zůstávaly dluhy, které byly jen velmi obtížně vymahatelné.²⁴⁵ Proto bylo obvyklé, že majitele pluku často nejen finančně podporovali jeho vlastní příbuzní.²⁴⁶ Tento jev se objevuje rovněž ve vzájemné korespondenci Jiřího Oliviera Wallise a Františka de Paula Wallise. Na stránkách jejich dopisů je možné poměrně často nalézt prosby o zaslání různě velikých finančních částek, které měly být určeny pro regiment.²⁴⁷

Kromě problémů s financemi se Jiří Olivier Wallis jako vlastník a zároveň velitel regimentu musel často zaobírat s také velkým nedostatkem zásob a vody.²⁴⁸ Mimo to

²⁴¹ K vojenským podnikatelům se řadili například Otavio Piccolomini (1599-1656), Albrecht z Valdštejna (1583-1634) či Raimundo Montecuccoli (1609-1680). Blíže k těmto osobnostem výběrově *Algemeine Deutsche Biographie* XXVI, Leipzig 1888, s. 95-103; Josef JANÁČEK a kol., *Albrecht z Valdštejna a Cheb*, Cheb 1990; TÝŽ, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 2003; Zdeněk KALISTA, *Valdštejn. Historie odcizení a snu*, Praha 2002; Josef POLIŠENSKÝ, *Valdštejn: Ani císař, ani král*, Praha 1995; Ivo CERMAN, *Raimundo Montecuccoli a „válečná strana“ na dvoře Leopolda I.*, *Historie a vojenství* 51, 2002, č. 3, s. 568-603.

²⁴² Vítězslav PRCHAL, *Válka, zbraně a zbroj v reprezentačních strategiích české a moravské aristokracie v letech 1550-1750*, Praha 2012 (Disertační práce), s. 237.

²⁴³ Žold vojáka na měsíc obvykle činil 4 zlaté a 3 zlaté zaopatření pro koně. K tomu se občas přidaly příplatky a také podíl na kořisti. Z toho všeho musel prostý pěšák, kyrysník či dragoun uživit mnohdy i celou svou rodinu. Jen pro srovnání, princ Evžen Savojský pobíral přesně třístakrát více než řadový voják. V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 219-220.

²⁴⁴ V. PRCHAL, *Válka, zbraně a zbroj*, s. 237.

²⁴⁵ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 218.

²⁴⁶ V. PRCHAL, *Válka, zbraně a zbroj*, s. 238.

²⁴⁷ Konkrétně v dopisu z prosince 1716 se hovoří o 2 500 zlatých, které budou poslány k regimentu. Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi ze 7. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 103v.

²⁴⁸ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 28. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 107v.

vojsku chybělo rovněž krmení pro koně. Jiří Olivier Wallis si v jednom ze svých listů adresovaných mladšímu bratrovi v létě 1716 stěžoval na nesnáze spojené s potravou pro koně „*lieber bruder, leider nicht so viel fourage ist*“.²⁴⁹ Právě zásobování na válečném tažení i mimo něj představovalo jeden z nejpálčivějších každodenních problémů.²⁵⁰

Hraběti Wallisovi činilo také velké starosti celkové špatné zázemí v zimních kvartýrech.²⁵¹ Příkladem těchto nesnází byla nouze o topivo.²⁵² V jednom ze svých listů adresovaných mladšímu bratrovi se zmiňuje, že nechal vykácet nějaké dřevo na jednom ze svých statků. To mělo být následně posláno k regimentu.²⁵³ V souvislosti s nedostatkem všeho potřebného se zmínil také o hraběti Claude-Alexanderovi de Bonnevalovi, členovi dvorské válečné rady,²⁵⁴ který měl nějaké věci snad také poslat.²⁵⁵

Problémy,²⁵⁶ které měl regiment v zimních kvartýrech, probíral Jiří Olivier Wallis také s dvorskou válečnou radou,²⁵⁷ která mu ale ne vždy odpověděla podle jeho představ. „...*alle anderen neun regiments als Trentsen [Trenčín] ..., die quartiert gehabt disr auf die postirung blieb müssen und aus ihn quartien wieder heraus marchieren müssen, und ahn der Sau [Sáva] in der postirung blieben müssen*“.²⁵⁸

Ke každodennímu životu nejen šlechtice patřily i různé formy zábavy a s ní spojený hazard. Hazardní hry, ať už to byly karty či hry v kostky, způsobovaly jak vzrušení, tak

²⁴⁹ Blíže nedatovaný dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z přelomu července a srpna 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 111v.

²⁵⁰ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 218. O problematice zásobování císařské armády potravinami a pící se zmiňuje o více jak století dříve také Pavel Korka z Korkyně během tažení do Uher v roce 1594. Z. VYBÍRAL (ed.), *Paměti*, s. 28.

²⁵¹ Zimu regiment strávil v Trenčíně. Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 28. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 107v.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 12. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 99v.

²⁵⁴ Hrabě Claude-Alexander de Bonneval (1675–1747) pocházel z vysoké francouzské šlechty. Svou vojenskou kariéru spojil s habsburskou armádou. V letech 1714–1717 patřil k nejlepším přátelům prince Evžena Savojského a po jeho boku se účastnil bitev u Petrovaradínu i Bělehradu. Během tažení do Itálie si stačil znepřítelil mnoho lidí, mezi nimiž byl i princ Evžen Savojský. Díky tomu, že hanil i majestát samotného císaře, se dostal až do věznění na Špilberku. Poté jeho cesta vedla na území tureckého sultána, kde dokonce konvertoval k islámu a stal se Ahmedem pašou. Na straně Vysoké porty pak bojoval i ve válce v letech 1736–1739. V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 538–543.

²⁵⁵ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 28. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 107v.

²⁵⁶ „... *allen neuen regiment so übel traktirt, schibe ich auch etwas das hoffkriegsraht allein...*“. Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 28. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 107r.

²⁵⁷ Právě dvorská válečná rada se jako nejvyšší správní orgán zabývala správou vojska z hlediska vojenskopolitické a ekonomické stránky. *Vojenské dějiny Československa II (1526–1918)*, Praha 1986, s. 169; M. KOLDINSKÁ – I. ŠEDIVÝ, *Válka a armáda*, s. 132–133.

²⁵⁸ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 28. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 107v.

i napětí ze hry. To se úměrně zvyšovalo podle navýšení částek, o něž se hrálo. Především ale přinášely rozptýlení od stresů, jimiž byl člověk raného novověku neustále vystavován.²⁵⁹ Výdaje nebo případné výhry se pohybovaly leckdy v obrovských částkách.²⁶⁰ Právě takové nadměrné utrácení bylo často kritizováno v rozličných naučeních a výstrahách šlechtické mládeži.²⁶¹ Důvodem k vymýcení hazardu bylo vrůstající množství císařových poddaných. Současně měla vysoká hra také na svědomí slovní, ale i fyzické napadání, které končily obvykle těžkým ublížením na zdraví.²⁶² Značné sympatie měly hazardní hry především v období třicetileté války, ale i v době po ní.²⁶³ Hazardní hry byly už od středověku velmi kritizovány, v roce 1714 vydal císař Karel VI. dokonce patent, v němž zakazoval nejčastější hazardní hry té doby, kromě kostek šlo i o různé karetní hry.²⁶⁴ Církev považovala hry v kostky, karty, kuželky nebo „vrhcáby“ za hříšné až nemravné.²⁶⁵ Výtky ani zákazy her však příliš nezabíraly. Původci těchto zákazů včetně samotných duchovních nešli příkladem a hazard sami provozovali.²⁶⁶

O podobných hrách se zmiňuje i Jiří Olivier Wallis. Svému mladšímu bratrovi píše o hraběti Kinském. „...*wenn du auf wien kommst so suchst ihn* [hrabě Kinský] *auch, er spielt aller tage mit dem prinzen* [Evžen Savojský]“. ²⁶⁷ Z této informace je ze strany Jiřího Oliviera patrná jistá kritika hazardu,²⁶⁸ jak se slušelo na „*dobrého kryksmana*“ a zároveň i správného křesťana. Dle zprávy hraběte Wallise se hrabě Kinský s princem Evženem Savojským zabývají celé dny pouze hrou místo, aby se zajímali o své

²⁵⁹ Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha 2001 (=Historická paměť 15), s. 89-90.

²⁶⁰ Petr Maťa uvádí i konkrétní příklady některých šlechticů a jimi prohraných částek. Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 259-260.

²⁶¹ Například Čeněk ZÍBRT, *Navedení mladistvého věku ku poctivým mravům. Hrstka staročeských rad a návodů*, Praha 1912, s. 57-58; Zdeňka TICHÁ (ed.), *Spisování slavného frejříře*, Praha 1978, s. 130-148. K tomu blíže V. BŮŽEK a kol. (edd.), *Společnost českých zemí*, s. 262-265.

²⁶² Jan ČECH, *Výnosný zdroj státních příjmů. Kterak se Marie Terezie rozhodla zbohatnout na hazardní hře*, *DaS* 31, 2009, č. 11. s. 21.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ Tamtéž; M. KOLDINSKÁ, *Každodennost*, s. 89.

²⁶⁵ Jan ČECH, *Česká a moravská krčma v 16. a 17. století: Místo střetů a setkání*, Brno 2007 (Diplomová práce), s. 188. Dostupné z [https://is.muni.cz/th/64714/ff_m/Diplomka.pdf] (Odkaz funkční k 25. červenci 2015).

²⁶⁶ TÝŽ, *Výnosný zdroj* s. 21; M. KOLDINSKÁ, *Každodennost*, s. 89.

²⁶⁷ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi ze 6. 2. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 83r.

²⁶⁸ Problémy se zásobováním, financemi, hazardem a dezercí se objevují napříč širokým spektrem zpráv vojevůdců z tažení. Příkladem může být Vilém z Rožmberka, kterého trápily podobné problémy během znojemského ležení i následného tažení na pevnost Siget v roce 1566. J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 138.

povinnosti. Podle dobových naučení si důstojný válečník neměl dopřávat žádnou kratochvíli, mezi níž hazard patřil.²⁶⁹

²⁶⁹ M. ŽITNÝ, „*Dobrý krýksman*“, s. 234. Miroslav Žitný zmiňuje mimo jiné především naučení Bartholomäuse Ringwalda.

III. 2 Emoce Jiřího Oliviera Wallise a starosti o správu jeho majetku

Šlechtic nesměl vůči svému okolí nejen „pánů a přátel“²⁷⁰ vystupovat pasivně. Udržování „dobrého přátelství“ mezi nimi pomáhalo osamocenému jedinci překonávat pocit bezmocnosti. Šlechtici takové „dobré přátelství“ museli neustále prohlubovat a upevňovat.²⁷¹ Proto aktivní komunikace zaujímal zásadní místo v životě každé urozené osoby.²⁷² Jeden z hlavních důvodů komunikace představoval zájem o novinky.²⁷³ Informace se považovaly za významný prostředek účasti ve veřejném životě. Stěžejní obsah komunikace tvořilo právě sdělování novinek a zpráv ze soukromého i veřejného života.²⁷⁴

K základním prostředkům komunikace mezi šlechtici na prahu novověku patřila především ta písemná. Písemná komunikace představovala v očích šlechticů plnohodnotnou náhradu setkání tváří v tvář.²⁷⁵ Současně mohly být díky ní překonávány velké vzdálenosti, jež stály mezi dvěma šlechtici.²⁷⁶

Písemnosti osobní povahy, k nimž náleží osobní korespondence, svědčí o bezprostředním životním zážitku šlechtice, jeho zkušenostech a vnímání světa. Mimo to se mezi řádky osobních dopisů objevuje také naznačení vlastních citů, emocí a smyslových vjemů, které bezesporu patří ke každodennímu životu šlechtice působícího na vzdáleném bojišti.²⁷⁷ Takové naznačení citů lze najít i ve Wallisových listech adresovaných bratrovi. Především jde o různé způsoby vyjádření stesku po domově.

²⁷⁰ Mezi „pány a přátele“ se tradičně řadil okruh šlechticova pokrevního i nepokrevního příbuzenstva., mezi něž se počítalo sešvagřené příbuzenstvo. „Páni a přátelé“ byli současně i šlechtici z nejbližšího i vzdálenějšího okolí jejich sídel, které často spojovaly vazby s daným šlechticem, jež nevycházely z příbuznosti. Václav BŮŽEK, „Páni a přátelé“ v *myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku*, ČČH 100, 2002, s. 233-234.

²⁷¹ V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“, s. 238.

²⁷² Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.* České Budějovice 2009, s. 293.

²⁷³ Zájem o novinky z domova se objevují také v korespondenci Jiřího Oliviera Wallise. Například v dodatku dopisu ze 7. prosince 1716 se snažil zjistit bratrův názor na sňatek jedné z dcer hraběte Götze „*was sagst du heirates die Götzin?*“ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi ze 7. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 102v.

²⁷⁴ Zdeněk VYBÍRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 6), s. 246.

²⁷⁵ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 294.

²⁷⁶ Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 246; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 294.

²⁷⁷ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha, Litomyšl 2002, s. 32-33; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 295.

Ten se u šlechticů, kteří pobývali delší dobu v odloučení od svých blízkých, objevoval poměrně často.²⁷⁸

Z častých proseb Jiřího Oliviera, aby mu bratr psal co možná nejčastěji, lze vyčíst právě určitý stesk po domově.²⁷⁹ Hrabě Wallis se snažil přenést se pomocí korespondence alespoň částečně do jiného, neválečného, prostředí, jemuž byl nejen na uherském bojišti vystavován. Zároveň se zmiňoval i o tom, že mu nemůže přestat psát ani on sám.²⁸⁰ Jak už bylo naznačeno výše, šlo o nutné udržování dobrých vztahů s jedním z „pánů přátel“. Současně tato informace poukazuje na vřelé vztahy, které mezi oběma bratry panovaly. Ty mohly být ovlivněny i tím, že oba bratři byli téměř stejně staří²⁸¹ a mohli absolvovat i společnou vzdělávací cestu.²⁸²

Polní podmaršálek²⁸³ Jiří Olivier Wallis v celém sledovaném období neustále dával najevo svůj zájem o mladšího bratra a zároveň je patrné i stylizování se do role hlavy rodiny, kterou po smrti otce roku 1689 jistě byl.²⁸⁴ Dokládá to mimo jiné i starostí o pravidelné vyplácení peněžní částky matce, Marii Magdaléně.²⁸⁵ V souvislosti se svojí matkou se zmiňoval také o opakujícím se snu o ní.²⁸⁶ Podobné sny se objevují i u jiných

²⁷⁸ Srov. stesk po manželce v případě Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a jeho ženy Polyxeny Lobkovické z Pernštejna. Pavel MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005, s. 40-41.

²⁷⁹ Jiří Olivier Wallis vyjadřoval často touhu být ve svém domě a spravovat svůj majetek. Srov. s Jindřichem Michalem Hýzlem z Chodů (1575-1665). Ten oproti Jiřímu Olivierovi dával raději přednost uherskému bojišti než idylickému rodinnému zázemí, kde by se musel zabývat jen hospodářstvím a četbou historických knih. M. KOLDINSKÁ, *Každodennost*, s. 16. Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 12. 12. 1716. MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 99v.

²⁸⁰ „... adieu, ich kann fast nicht aufhören dir zu schriben“. Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z prosince 1716. MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 116r.

²⁸¹ Podobně též Ferdinand z Ditrichštejna udržoval velmi úzké vztahy se svým také o rok mladším bratrem Maxmiliánem III. z Ditrichštejna. Zároveň spolu absolvovali také kavalírskou cestu po západní Evropě. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 324-326.

²⁸² O silném citovém poutu mezi bratry Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic a Ladislavem hovoří také Pavel Marek. P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 45-46. Kavalírské cesty poskytovaly urozeným jedincům vzdělání na kvalitních zahraničních vysokých školách. Zároveň zpřístupňovaly praktické sociální techniky, díky nimž šlechtic získával známosti nejen na evropských dvorech. Mladí šlechtici se učili hlavně cizím jazykům, tanci, šermu či jízdě na koni. Tyto znalosti později pomohly urozenému mladíkovi získat kvalifikaci například k dvorské službě. Jiří KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013, s. 7-8, 254. Více k tomuto TÝŽ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*, Pardubice 2007; TÝŽ, *Náročná dospívání*; Zdeněk HOJDA – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ (edd.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I, II*, Praha 2014.

²⁸³ Tuto hodnost získal 22. května 1716. A. SCHMIDT-BRENTANO, *Kaiserliche und k. k. Generale*, s. 108.

²⁸⁴ Takovýto „rozumný cavaliero“ byl šlechticem, který znal zásady křesťanské morálky, normy obecných výchovných naučení a životní zkušenosti. Blíže V. BŮŽEK, *„Páni a přátelé“*, s. 229-230.

²⁸⁵ Připomíná, že matce musí zaplatit peníze v pravidelných rentách a na bratrovi je placení v naturáliích. O jakou částku a množství naturálií šlo, bohužel neuvedl. Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 24. 1. 1716. MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 86.

²⁸⁶ Tamtéž.

raně novověkých šlechticů. Sny o matce zachytil i Jeroným starší Šlik na stránkách vlastního deníku. Zápisky pocházejí v počátku osmdesátých let 16. století, kdy mladý Šlik absolvoval vzdělávací cestu po západní Evropě. Právě dlouhé odloučení od matky stejně jako v případě Jiřího Oliviera Wallise mohlo mít na svědomí časté opakování snu.²⁸⁷

Vedle stesku se na stránkách dopisů Jiřího Oliviera Wallise lze setkat i s pocitem strachu.²⁸⁸ Konkrétně lze oddělit dva typy strachu. Jeden se týkal obav z bezprostřední bitvy. Wallis se už v zimě roku 1716 obával blížícího se tažení na Bělehrad, neboť doufal, že bratra brzy uvidí, „*obschon ein schweren feldzug vorzehen*.“²⁸⁹ Spojení „*ein schweren feldzug*“ neužil ani v případě bitvy u Petrovaradínu, ani před bitvou u Temešváru. Dá se proto předpokládat, že nadcházející tažení mu působilo přinejmenším obavy. Více se o svém strachu Jiří Olivier Wallis nerozepisuje. To mohlo souviset se snahou stylizovat se do role odvážného a nebojácného válečníka. Právě odvaha patřila k základním vlastnostem „dobrého krýksmana“.²⁹⁰

Druhý strach, který se objevoval na stránkách dopisů Jiřího Oliviera Wallise, se vztahoval k tělesným neduhům.²⁹¹ Strach z nemocí, ať už vlastních či jiných osob, prostupoval velmi často myšlením raně novověkého člověka. Otázky ohledně zdraví figurovaly v jejich dopisech celkem pravidelně.²⁹² Zájem o zdravotní stav svůj či blízkých příbuzných byl velice častý. Už mladí šlechtici získávali u svých domácích učitelů, kterými byli často i školení lékaři, základní informace o pravidlech lékařství. Police knihoven na šlechtických sídlech tak plnily kromě filosofických, ekonomických a teologických děl i spisy lékařské.²⁹³ Někteří šlechtici nemoci řešili tím, že svěřovali

²⁸⁷ Rostislav SMÍŠEK, *Šlechta a sny ve druhé polovině 16. století. Snová kultura Jeronýma staršího Šlika*, in: Václav BŮŽEK – Jaroslav DIBELKA (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti*, České Budějovice 2011 (= Opera historica 15), s. 219-248, zde s. 226.

²⁸⁸ Strach tvoří podstatnou složku lidské zkušenosti, jakýsi obranný val či pojistku proti ohrožení, jež pomáhá organismu předejít smrti. Jean DELUMEAU, *Strach na západě ve 14.-18. století I*, Praha 1997, s. 18-19. O fenoménu strachu blíže J. DELUMEAU, *Strach*; Lenka HANOVSKÁ – Linda HRONÍKOVÁ a kol., *Člověk a strach. Strach v antropologických perspektivách*, Praha 2013.

²⁸⁹ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 12. 12. 1716. MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 100v.

²⁹⁰ M. ŽITNÝ, „Dobrý krýksman“, s. 237.

²⁹¹ Už v předbělohorské době se objevily více či méně vědecké lékařské texty, takzvaná konsilia. Blíže k tomu a některé příklady Bohdana DIVIŠOVÁ, *Dobré rady pro zdraví. Lékařská konsilia rudolfínské doby*, *ĎaS* 26, 2004, č. 1, s. 15-18.

²⁹² Neustále se opakující dotazy na zdraví patřily k jednomu ze způsobů upevnování „dobrého přátelství“. V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 240.

²⁹³ Tomáš KNOZ, *Karel st. ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008, s. 283; TÝŽ, „...s pomocí boží dosti mírně se mám...“ *Zdraví a nemoci Karla st. ze Žerotína*, *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 82, č. 1-2, 1997, s. 184.

své tělo do rukou profesionálních lékařů nebo navštěvovali lázně. Objevovaly se ale i neobvyklé léčebné postupy,²⁹⁴ které znal také hrabě Jiří Olivier Wallis.²⁹⁵ V dopise z července 1716 odpovídal bratrovi na zprávu o jeho nemoci, která „*ein chagrin aber geben solcher zu lesen*“.²⁹⁶ Drahému sourozenci doporučil zaručený léčebný recept, který mu kdosi poradil. Radil mu dát si do kávy²⁹⁷ rebarboru²⁹⁸, ta „[rebarbora] *treibet alle malignitet aus*“.²⁹⁹ Dále pak radil upéct šedý chleba s oříšky a po jeho snědení opět vypít kávu. Současně měl ubrat ječmene v polévkách a jíst méně uzeného vepřového masa.³⁰⁰ K tomu bylo prý nutné vyvarovat se osolené vody a silného červeného vína. Místo toho měl vypít za den tři sklenice sycené vody. Tu však nesměl vypít najednou.³⁰¹

²⁹⁴ M. KOLDINSKÁ, Každodennost, s. 145. Kupříkladu u význačného lékaře konce 16. a počátku 17. století Matiaše Borbonia z Borbenheimu se objevují léčebné procedury jako typické pouštění žilou či doporučení k návštěvám léčivých pramenů. Vedle toho je možné se setkat i s radou požívat skořicový olej v polévce proti závratí, muškátový květ v octě, vyplachovat si bolavá ústa kozím mlékem, na kašel doporučuje šťávu z řepy s cukrem. Max DVOŘÁK, *Dva deníky dra Matiaše Borbonia z Borbenheimu*, Praha 1896, s. 133, 134, 141. K tomu též V. BŮŽEK a kol. (edd.), *Společnost*, s. 258-261.

²⁹⁵ Obdobně se též Karel st. ze Žerotína téměř o sto let dříve velice živě zajímal o vlastní nemoci, sbíral lékařské knihy a prohluboval své znalosti v této oblasti. Blíže k tomuto T. KNOZ, *Karel st. ze Žerotína*, zejm. s. 282-286. O nemocech šlechticů a slavných osobností, průběhu jejich onemocnění a způsobu léčení existuje poměrně bohatá literatura, například Ivan LESNÝ, *Zprávy o nemocech mocných*, Praha 1989; Hans BANKL, *Život a smrt slavných II*, Praha 2006; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA, *Péče o zdraví, nemoci a hygiena*, in: Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA a kol. (edd.), *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997, s. 177–184; Jan ŠTĚPÁN, „Potřeboval-li bys... pro opatření zdraví svého tělesného doktora lékařství.“ *Nemoci biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic*, in: Ondřej JAKUBEC (ed.), *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku*, Olomouc 2009, s. 82-85. Z pohledu antropologicko-lékařského přístupu například Emanuel VLČEK, *Jak zemřeli. Významné osobnosti českých dějin z pohledu antropologie a lékařství*, Praha 1993.

²⁹⁶ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 27. 7. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 109r.

²⁹⁷ Díky císařskému dekretu ze dne 17. ledna 1685 začal kávu jako první vařit ve Vídni Johannes Diodato. První kavárna však byla zřízena již roku 1647 v Benátkách a o tři roky později se káva pila v Oxfordu. V Praze taková kavárna vznikla až roku 1714, kdy ji založil jistý Georgio Diodato z Damašku. V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 43-44.

²⁹⁸ Rebarbora, nebo také reveň, je rostlina pocházející z Tibetu snad z oblasti Himalájí. Tibeťané ji pěstovali pro její léčivé schopnosti. Údajně zlepšuje krev a čistí střeva. Do Evropy se dostala přes povodí Volhy (tehdy Rha) díky poutníkům zvaných barbaros (odtud pravděpodobně její latinský název Rherum rhabarbarum). Dostupné na [http://www.lidovky.cz/rebarbora-k-nam-prisla-z-tibetu-da-se-jist-nasladko-i-naslano-pq4-/dobra-chut.aspx?c=A100606_114845_dobra-chut_tsh]. (Odkaz funkční k 15. červenci 2014.) Rebarbora byla patrně dosti oblíbená. Kupříkladu inventář vojenské polní lékárny z roku 1688 obsahovala vedle drceného santalového dřeva, psího a lidského sádla, rtuti, opia a aloe, také výše zmiňovanou rebarboru. V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 222.

²⁹⁹ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 27. 7. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 109r.

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 27. 7. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 110r. Obdobně i Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic ke svému bratru Ladislavovi. Během jeho nemoci, která předcházela Ladislavově smrti v březnu 1621, se aktivně podílel na bratrově léčbě. P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 46.

A jako obvyčejně svého bratra žádal, aby mu určitě napsal co nejdříve o jeho brzkém uzdravení.³⁰²

Zajímavým pocitem, který je rovněž možné odhalit na stránkách dopisů Jiřího Oliviera Wallise, je zášť. Tu Jiří Olivier cítil vůči pánům, s nimiž byl patrně ve styku během zimy roku 1716, kdy trávil nějaký čas v Brně. Doslova píše „...*ich dort wahre die schmutzete*.“³⁰³ Zde vyvstává otázka, proč se takto cítil. Ačkoli byl Jiří Olivier Wallis podle svých současníků považován za dobře informovaného důstojníka, který byl respektován za své skvělé vojenské znalosti, ke svým podřízeným se však choval panovačně a krutě.³⁰⁴ Zároveň ani netoleroval sobě rovné.³⁰⁵ Zpupný, neposlušný, svéhlavý a horkokrevný hrabě Wallis nemohl tudíž působit jako právě nejsympatičtější společník.³⁰⁶ I to mohl být důvod, proč se Jiří Olivier za svého pobytu v Brně necítil právě nejlépe.

Kromě výše zmiňovaných naznačení emocí a pocitů, které se objevovaly ve vzájemné písemné komunikaci bratrů Wallisových, zaujímali podstatné místo také otázky týkající se správy majetku Jiřího Oliviera Wallise.³⁰⁷ Vlastnictvím panství měl důstojník alespoň zajištěn určitý stálý příjem z těchto statků. To zároveň představovalo i základ společenského systému.³⁰⁸ Jak je patrné z dochované korespondence, Jiří Olivier Wallis svému bratrovi radil právě ve správě majetku, kdy ho žádal, aby se vším počkal na něho.³⁰⁹ Jako starší bratr se nejspíše domníval, že podobným záležitostem více rozumí a měl by na ně sám dohlížet. V souvislosti s tímto ve svých dopisech často řešil finanční otázky. Ať už šlo o vyplácení renty Františkovi de Paula, o vyrovnávání dluhů

³⁰² Podobné otázky ohledně zdraví adresáta byly v raně novověké korespondenci šlechticů poměrně časté. Nemoc se v období humanismu a renesance dostávala do stále bližšího povědomí. T. KNOZ, „...s pomocí boží dosti mírně se mám...“, s. 184.

³⁰³ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 12. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 99v.

³⁰⁴ Za kruté zacházení s poddanými byla Jiřímu Olivierovi Wallisovi dokonce dočasně zabavena správa panství Petrovice u Rakovníka. I. CERMÁN, *Šlechtická kultura*, s. 478.

³⁰⁵ Allgemeine Deutsche Biographie XL, s. 751.

³⁰⁶ Andrew WHEATCROFT, *Nepřítel před branami. Habsburkové a Osmané v bitvě o Evropu*, Praha 2010, s. 202.

³⁰⁷ Dlouhodobá nepřítomnost šlechticů na svých statcích měla často za následek úpadek autority vrchnosti v očích poddaných, neposlušnost služebníků i čeládky a celkové nepořádky na panstvích šlechticů. Podobné problémy řešil například i Jáchym z Hradce. Václav BŮŽEK-Josef HRDLIČKA, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, in: Václav BŮŽEK (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 161.

³⁰⁸ V. PRCHAL, *Válka, zbraně a zbroj*, s. 240.

³⁰⁹ Blíže nedatovaný dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z přelomu července a srpna 1716. MZA, RWA - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 111r.

za koupi nemovitostí či o časté žádosti Jiřího Oliviera, který zaslanych peněz využíval k pokrytí svých záležitostí během vojenských tažení.

Vedle těchto problémů si v jednom z dopisů hrabě Wallis stěžoval na hraběte Götze³¹⁰, který měl vyplatit 40 000 zlatých jeho ženě³¹¹ a ani jednou na dopisy požadující věno neodpověděl. Zároveň však dodal, že pouze „*jedoch mit complimenten zu ihr und mir sein kahl Talmistr genugsam geschikt*“.³¹² V raném novověku měla nevěsta podle českého a moravského zemského práva nárok na věno, které jí zajišťoval buď otec, nebo poručník. Podpisem smlouvy ještě před samotným obřadem se i manžel zavazoval k vyplacení takzvaného obvěnění, které bylo vypláceno v případě jeho smrti. Velikost obvěnění činila dvouapůlnásobek věna, pokud nevěsta byla panna, a dvojnásobek, pokud do manželského svazku vstupovala jako vdova. Ovšem s vyplácením věna býval často problém a šlechtici se mnohdy slíbené částky nikdy nedočkali.³¹³

³¹⁰ Křestní jméno se nepodařilo dohledat.

³¹¹ Jiří Olivier si roku 1714 vzal za ženu hraběnkou Marii Františku Götsovou ze Scharfeneku. Lze tedy předpokládat, že hrabětem Götzenem myslel svého tchána. Částkou, kterou zmiňuje, bylo pravděpodobně věno. M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 201.

³¹² Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 28. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 104r.

³¹³ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 323.

IV. Turek očima Jiřího Oliviera Wallise

Hrůza z Turků pocházela ze strachu z neznámého a nepochopitelného. Tato obava tvořila jednu z nejsilnějších kolektivních emocí raného novověku. Turek byl odpovědí na rozličná traumata iracionálních bolestí a zmatků.³¹⁴ Turka obyvatelé Čech chápali jako něco exotického i díky specifickému oděvu, fanatické zbožnosti a bojovnosti.³¹⁵

V českých zemích se vnímání Turka začíná objevovat zhruba ve druhé polovině 14. století v kronikách Františka Pražského a Beneše Krabice z Weitmile.³¹⁶ Dvorští kronikáři Karla IV. psali o jakýchsi pohanech-Turcích, kteří bojovali s kyperským vládcem. Zároveň prozrazovali, že se jedná o novinku.³¹⁷ Dalším, kdo se o Osmanech zmiňoval, je například Vavřinec z Březové, který reagoval na rozdrčení křížové výpravy 28. září 1396 u Nikopole pod vedením Zikmunda Lucemburského.³¹⁸ Jako o pohanech mluvily i zprávy v kronikách ze šlechtického a městského prostředí z 15. století. Kronikáři v nich informovali o turecké expanzi na Balkáně.³¹⁹

V předbělohorské době se lze setkat se symbolickými obrazy křesťanských rytířů bojujících proti Turkům. Moravští a čeští šlechtici se k tomuto odkazu často rádi a ochotně hlásili. Důvodem bylo stylizování se do role křesťanských bojovníků z dob křížových výprav.³²⁰ Tuto stylizaci dokreslovaly rovněž časté malby a výzdoby šlechtických sídel s tureckou tematikou. Patří sem mimo jiné výzdoba vnitřního nádvoří zámku v Bechyni, kterou si nechal vyrobit Petr Vok z Rožmberka na přelomu osmdesátých a devadesátých let 16. století. Dalším příkladem je také figurální freska na fasádě renesančního zámku v Litomyšli ze sedmdesátých let 16. století. Ta vzešla z podnětu Vratislava z Pernštejna.³²¹

V průběhu třicetileté války byl strach z Turků odsunut do pozadí. Z povědomí obyvatel českých zemí ale nevymizel.³²² Nová „turecká vlna“ přišla až v šedesátých

³¹⁴ M. KOLDINSKÁ – I. ŠEDIVÝ, *Válka a armáda*, s. 319.

³¹⁵ Tamtéž, s. 320.

³¹⁶ T. RATAJ, *České země*, s. 24.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ „Já neprožil jsem takový děj hanby jinde v zemích všech, jak ten, jež způsobil mi Čech [husita]. Jen jednou jsem byl poražen a smutnou sudbou podmaněn tam v zemi Turků v onen čas (...)“ Marie BLÁHOVÁ (ed.), Vavřinec z Březové, *Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic*, Praha 1979, s. 292.

³¹⁹ T. RATAJ, *České země*, s. 24-25.

³²⁰ V. BŮŽEK a kol., *Světy*, s. 111. Srov. M. ŽITNÝ, „Dobrý krýksman“, s. 224-248.

³²¹ V. BŮŽEK a kol., *Světy*, s. 111-118.

³²² M. KOLDINSKÁ – I. ŠEDIVÝ, *Válka a armáda*, s. 323.

letech 17. století, kde se opět objevil strach z Turka útočícího na křesťanský svět.³²³ Změna nastala po vítězství nad Osmany u Vídně roku 1683 a u Zenty v roce 1697. Turek začal být postupně chápán jako jakýkoli jiný nepřítel,³²⁴ na něhož se začalo pohlížet ze dvou stran. Na jedné straně je možné hovořit o náboženském pohledu na Turky³²⁵ a na straně druhé o pohledu světském.³²⁶ Zatímco člověk raného novověku tyto pohledy neodděloval, od poloviny 18. století docházelo k obratu. Duchovní stránka pozvolna ustupovala do pozadí a důraz se přesouval na politický aspekt.³²⁷ S podobným pohledem je možné se setkat i u Jiřího Oliviera Wallise. V celém sledovaném období se v jeho korespondenci neobjevuje jediná zmínka o Turkovi jako o „boží metle“ nebo „ukrutném krvežíznivci“. Turek zde vystupuje pouze jako nepřítel.³²⁸ Přesto vyvstává otázka, zda se Jiří Olivier nějakým způsobem stylizoval do role „křesťanského obránce před ouhlaivním nepřítelem všeho křesťanstva“? Znal kupříkladu některé příručky pro „křesťanské rytíře“?³²⁹

Zajímavé informace o vnímání Turka očima Jiřího Oliviera Wallise poskytuje jeden z dopisů z prosince 1716. Jiří Olivier v něm prosil svého bratra, aby napsal tajnému radovi, hraběti Rocco Stellovi³³⁰ ohledně turecké dívky, patrně zajatkyň,³³¹ která se

³²³ V letech 1663-1664 probíhala válka mezi Leopoldem I. a Vysokou portou. J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 89-88.

³²⁴ M. KOLDINSKÁ – I. ŠEDIVÝ, *Válka a armáda*, s. 324-325.

³²⁵ Turci v něm vystupovali jako „ouhlaivní nepřátelé všeho křesťanstva“. Boj proti tomuto nejdůležitějšímu protivníkovi křesťanské Evropy měl být nadřazen všem ostatním potyčkám i sporům. Podobnou pozici měli i Židé. Z toho je patrné, že tento strach se neodvíjel z vojenské síly, ale spíše šlo o iracionální strach z jiné kultury. T. RATAJ, *České země*, s. 219.

³²⁶ Světský pohled na Turky byl spojen převážně s jejich expanzivními snahami. Turek tak byl brán jako politický nepřítel, agresor a okupant. Tamtéž, s. 220.

³²⁷ K přetváření obrazu Turka v pouze politického nepřítele docházelo na základě vytváření moderního státu. Osvícenství mělo přesměrovávat náboženský pohled na jiné autority. Tamtéž, s. 221, 223. Právě racionální kritika mýtů bývá často považována za hlavní rys osvícenství. I. CERMAN, *Šlechtická kultura*, s. 21.

³²⁸ „...der feind hat 2 brücken über die Sau und ist völlig passiert...“ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 27. 7. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 109v. Blíže nedatovaný dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z přelomu července a srpna 1716. MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 112v.

³²⁹ Například Johann SPANGENBERG, *Christlicher Ritter Mit Was Feinden er kempffen muß. Ein kurtzer unterricht auß der heiligen Schifft*, Norimberk 1572. Blíže k tomu Milan SVOBODA, *Redernové v Čechách. Nalézání zapomenutých příběhů 16. a 17. věku*, Praha 2011, s. 139-140.

³³⁰ Hrabě Rocco Stella (1640–1720) zastával funkci španělského ministra. M. BRAUBACH, *Prinz Eugen von Savoyen V*, s. 538. Blíže k jeho osobě Mario CRESCIMBENI, *Notizie storiche degli Arcadi morti*, Roma 1721, s. 298-305. Dostupné z

[https://books.google.it/books?id=4n4G3B5rUwgC&printsec=frontcover&hl=it&source=gbs_ge_summar_y_r#v=onepage&q=298&f=false]. (Odkaz funkční k 26. červenci 2015.)

³³¹ Turecké ženy se začaly objevovat na šlechtických dvorech už před polovinou 17. století. V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL, *Věk urozených*, s. 228-229.

měla Stellovi poslat.³³² Jiří Olivier Wallis se dokonce zmiňoval i o penězích, jež by za ní měl dostat.³³³ Zároveň žádal bratra „*also bitte dich lasen mirs sie nicht sterben solte sie aber sterben wollen*“. Obava o její život vychází nejspíše jen ze starosti o peníze. Na to dodal, že se nesmí meškat s nutným pokřtěním,³³⁴ což poukazuje na Wallisovo přesvědčení, že na „křesťanském území“ se nebude pohybovat jinověrec.³³⁵ Křtění tureckých zajatců bylo velmi oblíbené především na počátku 17. století. Fungovalo jako symbolický projev boje křesťanských rytířů proti pohanským muslimům.³³⁶

Lze tedy soudit, že se Jiří Olivier díval na celou záležitost ze dvou úhlů. Ten první směřoval na Turka-válečníka. S takovým se běžně setkával na uherském bojišti, kde mohl sledovat tureckou chrabrost, statečnost a disciplinovanost, o čemž se zmiňují i jiní válečníci, jež se setkali s bojovníky Vysoké porty.³³⁷ Druhá strana Wallisova pohledu je ale ovlivněna dobovými stereotypy vycházejícími v tomto případě z odlišné víry. Jistou úlohu v těchto pohledech mohla hrát i dobová propaganda katolické církve, která Turka líčila jako nástroj Satana a Antikrista, jako krutého nájezdníka, který unášel malé chlapce a obzvláště krutým způsobem zabíjel křesťany.³³⁸ Stereotyp o „krvežíznivém nepříteli všeho křesťanstva“ mohl působit také na obyvatelstvo habsburské monarchie, které, až na několik výjimek, nemělo příležitost spatřit živého Turka. Jiří Olivier Wallis, který byl s vojáky tureckého sultána již dobře obeznámen, mohl reagovat právě na víru, s níž se blíže neseznámil.

³³² O tureckých zajatcích se zmiňuje též Albrecht Pětipeský z Chýš a Egrberka. M. ŽITNÝ, *Keresztes 1596*, s. 50. Stejně tak se objevují i u Jana Karla Serényiho. Ten si podle rodové tradice dovezl od Vídně roku 1683 na svůj zámek v Mileticích 4 Turky, které nechal přikovat ke sloupům ve sklepeních. V. PRCHAL, *Válka, zbraně a zbroj*, s. 288.

³³³ Částku ale blíže neuvádí.

³³⁴ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 12. 12. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 100.

³³⁵ Podobně též Pavel Korka z Korkyně. Tento zkušený válečník se v létě roku 1562, kdy do Prahy dorazilo poselstvo tureckého sultána, pohoršoval nad tím, že se osmanští jinověrci pohybovali v křesťanském městě. V. BŮŽEK a kol., *Světy*, s. 117. Srov. Z. VYBÍRAL (ed.), *Paměti*, s. 111.

³³⁶ Takové křtiny jsou známy například z roku 1602 v Třeboni z příkazu Petra Voka z Rožmberka. V. BŮŽEK a kol., *Světy*, s. 123.

³³⁷ O statečnosti Turků se zmiňují i válečníci jako Kryštof z Tieffenbachu nebo Jindřich Hýzrle z Chodů. M. SVOBODA, *Redernové v Čechách*, s. 151. Kupříkladu o nádheře výstroje a výzbroje osmanských bojovníků se vědělo už v době tažení Sülejmana Nádherného na Siget roku 1566. Mimo to byl tento osmanský sultán i milovníkem umění a lyrickým básníkem. J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 136.

³³⁸ T. RATAJ, *České země*, s. 219; K. KREISER – Ch. K. NEUMANN, *Dějiny Turecka*, s. 238. Ovšem hrůzy, z nichž byli obviňováni Turci, často páchali i císařští vojáci. Například po získání pevnosti Pápu roku 1600 byla na zajatcích páchána nevýslovná muka. Milan Svoboda ve svém díle *Redernové v Čechách* cituje z *Diadochos id est succesio* od Bartoloměje Paprockého z Hlohol. „*Na kůl je strkali, kolem lámali, na hák zavěšovali, hanby jim odřezovali, živé pekli, šnyty jim činili, po všem těle řezali, do ran sůl, pepř i prach sypali, smolu vroucí do nich lili, a některé zakopavše pod krk, o peníze k nim železné koule váleli...*“ M. SVOBODA, *Redernové v Čechách*, s. 154.

Závěr

Předkládaná bakalářská práce se věnovala především válečné každodennosti během bitev u Petrovaradínu, Temešváru a Bělehradu v letech 1716-1717 očima raně novověkého šlechtice Jiřího Oliviera Wallise tak, jak ji zachytil na stránkách osobních dopisů se svým mladším bratrem Františkem de Paula Wallisem. Cílem pojednání bylo pomocí historicko-antropologického přístupu poodhalit myšlenkový svět císařského důstojníka a na pozadí výše uvedených bitev zhodnotit problémy, které se Jiřímu Olivierovi Wallisovi zdály natolik důležité, aby jim věnoval svou pozornost.

Autorčina pozornost byla nejprve upřena na představení rodu Wallisů, který se na evropský kontinent dostal na počátku 17. století.³³⁹ Stejně jako v Irsku i v Římsko-německé říši a později v Království českém se věnovali hlavně válečnictví. Objevili se už v bitvách třicetileté války, ale největších úspěchů dosahovali ve válkách proti Turkům. Tím nejnámějším protivníkem Osmanů z rodu Wallisů byl Jiří Olivier Wallis. Právě jemu a jeho životním osudům věnovala první kapitola větší prostor.

Druhá kapitola předkládaného pojednání se zaměřila ve své první části na genezi tureckých výbojů na Balkán. V dalších oddílech se autorka zabývala podrobněji bitvami u Petrovaradínu, Temešváru a Bělehradu. Ke střetnutí mezi Evženem Savojským a Vysokou portou u Petrovaradínu došlo na počátku srpna 1716. Přes urputný boj se princ Evženovi Savojskému podařilo 5. srpna 1716 zvítězit. Několik dní po petrovaradínském triumfu se císařská armáda dala na pochod podél řeky Tisy na sever k Temešváru, kde rozvinula své ležení a připravovala se na další bitvu s tureckými vojáky. V ležení panoval velký zmatek. Císařští vojáci byli vystavováni nezdravému bažinatému prostředí, trpěli nedostatkem potravin a dokonce museli čelit požáru, který v císařském táboře propukl. I přes tyto nesnáze se Evženovi Savojskému a jeho vojákům podařilo v nastalé bitvě zvítězit a zbavit se tak osmanské hrozby v okolí řeky Tisy. K jeho dalšímu kroku k vytlačení Turků z Uher došlo až v srpnu 1717, kdy dobyl Bělehrad a ukončil tím i celou válku. O rok později byl v Požarevaci uzavřen mír.

Předposlední kapitola bakalářské práce se věnovala vojenské každodennosti. Ze stránek osobní korespondence bylo na jedné straně možné nalézt problémy i radosti, jimiž nejen Jiří Olivier Wallis musel čelit. Zároveň se objevovalo i naznačení citů, jako

³³⁹ D. WORTHINGTON, *Scotisch Clients*, s. 112.

byl strach, stesk a smutek. Dle informací na stránkách Wallisových dopisů si bylo možné povšimnout i hlubokého a vřelého vztahu, jenž se projevoval mezi oběma bratry.

Jako šlechtic vlastníci i několikeré statky, projevoval Jiří Olivier Wallis starost i o svůj majetek. Jak je naznačeno ve třetí kapitole, pro mnohé šlechtice-důstojníky představovalo vlastnictví panství stálý příjem, kterému se jim v armádě ne vždy dostávalo.³⁴⁰ To byl i případ Jiřího Oliviera Wallise. Hrabě Wallis často ve své korespondenci žádal mladšího bratra o zaslání finančních obnosů. Rozhodně nešlo o nic neobvyklého. Důstojníky a zvláště majitele pluku často podporovali blízcí příbuzní.³⁴¹

Poslední, čtvrtá, část předkládaného pojednání si všímala obrazu Turka v představách raně novověkého člověka. Na konci 17. a počátku 18. století se v začal postupně objevovat rozdílný pohled na Turky. S nástupem věku rozumu, osvícenství, ustupoval náboženský pohled na „*ouhlavního nepřítel vřeho křesťanstva*“ do pozadí. Na jeho místo se postupně dostával pohled světský. O tom svědčí i zmínky Jiřího Oliviera Wallise, který o Turkovi psal pouze jako o nepříteli.³⁴² Zároveň byl ale přesvědčen o nutnosti křtu osmanských zajatců. Vnímání Turka u hraběte Wallise bylo tedy dvojí. Na jedné straně šlo o pohled světský, na té druhé se projevoval i pohled duchovní. Světská stránka však rozhodně převládala.

Vzhledem k vzrůstajícímu zájmu domácího i evropského dějepisceví o problematiku tureckých válek a vnímání každodennosti na bojištích očima jejich aktérů se nabízejí témata k dalšímu bádání. Jedním z nich je i pokračování ve výzkumu osoby Jiřího Oliviera Wallise. Především jde o závěr jeho života, kdy se tomuto šlechtici podařilo bez vyššího rozkazu uzavřít mír s Turky.³⁴³ Za tento čin byl poslán do vězení na Špilberku. Možná další práce by se mohla zabývat myšlenkovým světem důstojníka, jeho důvody k uzavření míru, vnímáním pobytu v brněnském žaláři a jeho vnímáním Turka.

³⁴⁰ V. PRCHAL, *Válka, zbraně a zbroj*, s. 240.

³⁴¹ V. PRCHAL, *Válka, zbraně a zbroj*, s. 238.

³⁴² „...*der feind hat 2 brücken über die Sau und ist völlig passiert...*“ Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 27. 7. 1716. MZA, RAW - G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 109v. Blíže nedatovaný dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z přelomu července a srpna 1716. MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 112v.

³⁴³ M. BAROCH, *Hrabata Wallisové*, s. 202

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní prameny

Moravský zemský archiv, G 297 - Rodinný archiv Wallisů, kart. 9, inv. č. 377.

Vydané prameny a staré tisky

Allgemeine Deutsche Biographie VI, München-Leipzig 1877, s. 406-421.

Allgemeine Deutsche Biographie XL, München-Leipzig 1896, s. 749-751.

ARNETH, Alfred Ritter von, *Prinz Eugen von Savoyen (1663-1718) I-II*, Wien 1858-1864..

BLÁHOVÁ, Marie (ed.), Vavřinec z Březové, *Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic*, Praha, 1979.

DVOŘÁK, Max (ed.), *Dva deníky dra Matiaše Borbonia z Borbenheimu*, č. 9, Praha 1896 (= Historický archiv 9)

Gothaischer genealogischer Taschenbuch auf das Jahr 1843, Gotha 1863.

KREUTEL, Richard F. – TEPLY, Karl, *Kara Mustafa vor Wien 1683 aus der Sicht türchischer Quellen*, Graz-Wien-Köln 1982.

MAREK, Pavel (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005.

REJCHRTOVÁ, Noemi (ed.), Václav Budovec z Budova, *Antialkorán*, Praha 1989.

SOMMER, Johann Gotfried, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt. Elbogner Kreis*, Prag 1847.

TICHÁ, Zdeňka (ed.), *Spisování slavného frejře*, Praha 1978.

VYBÍRAL, Zdeněk (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014.

ZÍBRT, Čeněk (ed.), *Navedení mladistvého věku ku poctivým mravům. Hrstka staročeských rad a návodů*, Praha 1912.

Literatura

- BANKL, Hans, *Život a smrt slavných II*, Praha 2006.
- BAROCH, Miroslav, *Hrabata Wallisové*, Heraldika a genealogie 40, 2007, č. 3-4, s. 193-226.
- BĚLINA, Pavel, *Raně novověké vojenství*, in: ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie – CERMAN, Ivo a kol., *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 471-499.
- BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít, *Velké dějiny zemí koruny české IX*, Praha-Litomyšl 2011.
- BOKOVÁ, Hildegard – SPÁČILOVÁ, Libuše, *Stručný raně novohornoněmecký glosář*, Olomouc 2003.
- BORZITKA, Jiří, „*Válka prince Evžena*“, 1716-1718, Historický obzor 19, 2008, č. 1-2, s. 2-22.
- BRAUBACH, Max, *Prinz Eugen von Savoyen I-V*, Wien 1963-1965.
- BŮŽEK, Václav, „*Páni a přátelé*“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, ČČH 100, 2002, s. 229-264.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef, *Péče o zdraví, nemoci a hygiena*, in: BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef (edd.), *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997, s. 177–184.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, in: BŮŽEK, Václav (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 145-271.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.
- CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století. Česká šlechta a osvícenství*, Praha 2011.
- ČAPKA, František, *Dějiny zemí Koruny české v datech*, Praha 1999.
- ČECH, Jan, *Česká a moravská krčma v 16. a 17. století: Místo střetů a setkání*, Brno 2007.
- ČECH, Jan, *Výnosný zdroj státních příjmů. Kterak se Marie Terezie rozhodla zbohatnout na hazardní hře*, Dějiny a současnost 31, 2009, č. 11. s. 21-23.

- ČORNEJOVÁ, Ivana – RAK, Jiří – VLNAS, Vít, *Habsburkové v českých dějinách. Ve stínu tvých křídel*, Praha 2012.
- DELUMEAU, Jean, *Strach na západě ve 14.-18. století I*, Praha 1997.
- DIVIŠOVÁ, Bohdana, *Dobré rady pro zdraví. Lékařská konsilia rudolfínské doby*, Dějiny a současnost 26, 2004, č. 1, s. 15-18.
- DŮLMEN, Richard van, *Historická antropologie. Vývoj. Problémy. Úkoly*, Praha 2002.
- HANOVSKÁ, Lenka – HRONÍKOVÁ, Linda a kol., *Člověk a strach. Strach v antropologických perspektivách*, Praha 2013.
- HAVEL, Petr, *Sloužit až do roztrhání těla. Doba vojáková „ležení“ od konce třicetileté války dodnes*, Dějiny a současnost 28, 2006, č. 12, s. 29-32.
- HITZEL, Frédéric, *Osmanská říše 15.-18. století*, Praha 2005.
- HOLMES, Richard, *Obrazy války. Chování člověka v bitvě*, New York 1986.
- HRBEK, Jiří, *Evropa a absolutismus v 17. a 18. století (1648-1789)*, Praha 2012.
- JANÁČEK, Josef, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987.
- KNOZ, Tomáš, *Karel st. ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008.
- KNOZ, Tomáš, „...s pomocí boží dosti mírně se mám...“ *Zdraví a nemoci Karla st. ze Žerotína*, Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales 82, č. 1-2, 1997, s. 183-199.
- KOLÁŘ, Martin – TUMIS, Stanislav, *Zrození velmoci. Anglie (Velká Británie) na cestě k postavení první světové mocnosti (1603-1746)*, Praha 2007.
- KOLDINSKÁ, Marie, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha 2001 (=Historická paměť 15).
- KOLDINSKÁ, Marie – ŠEDIVÝ, Ivan, *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*, Praha 2008.
- KOPČAN, Vojtěch, *Turecké nebezpečnostvo a Slovensko*, Bratislava 1986.
- KREISER, Klaus – NEUMANN, Christoph K., *Dějiny Turecka*, Praha 2010.
- KUBEŠ, Jiří, *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.
- KUBEŠ, Jiří (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*, Pardubice 2007.
- KUDRNOVÁ, Dana, *Inventář rodinného archivu Wallisů G267*, Moravské Budějovice 1963.
- KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav, *Přehledné dějiny českého a československého dějepisectví*, Praha 1997.
- LESNÝ, Ivan, *Zprávy o nemocech mocných*, Praha 1989.

- LOBKOWICZ, František, *Zlaté rouno v Čechách*, Heraldika a genealogie 24, 1991, č. 4, s. 181-281.
- Malá československá encyklopedie V*, Praha 1987.
- MAŠEK, Petr, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003.
- MAŠEK, Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II*, Praha 2010, s. 421.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.
- MIKULEC, Jiří, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha-Litomyšl 1998.
- MOODY, Theodore W. – MARTIN, Francis X. a kol., *Dějiny Irska*, Praha 2003.
- PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989.
- PRAŽÁK, Richard, *Dějiny Uher a Maďarska v datech*, Praha 2010.
- PRCHAL, Vítězslav, *Obraz křesťanského rytíře? Turcika ve šlechtických zbrojnicích raného novověku*, *Theatrum historiae* 2, 2007, s. 123-136.
- PRCHAL, Vítězslav, *Válka, zbraně a zbroj v reprezentačních strategiích české a moravské aristokracie v letech 1550-1750*, Praha 2012. (Disertační práce)
- PUNČOCHÁŘ, Roman *Turecké obléhání Vídne a každodenní život v metropoli habsburského soustátí roku 1683 očima Jiřího Vojtěcha Felixe Novodvorského*, České Budějovice 2013, (Bakalářská práce).
- RATAJ, Tomáš, *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002.
- SCHMIDT-BRENTANO, Antonio, *Kaiserliche und k. k. Generale (1618-1815)*, München 2006.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.* České Budějovice 2009.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Šlechta a sny ve druhé polovině 16. století. Snová kultura Jeronýma staršího Šlika*, in: BŮŽEK, Václav – DIBELKA, Jaroslav (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti*, České Budějovice 2011 (= Opera historica 15), s. 219-248.
- SVOBODA, Milan, *Redernové v Čechách. Nalézání zapomenutých příběhů 16. a 17. věku*, Praha 2011.
- TLAMSOVÁ, Hanka, *Marie Justina ze Schwarzenberku. Obraz (nemocné) šlechtičny v polovině 17. století*, České Budějovice 2012, (Bakalářská práce).
- VÁCHA, Štěpán – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít – VOKÁČOVÁ, Petra, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha 2009.

- VLNAS, Vít, *Dva pražské literární ohlasy turecké války z let 1716-1718*, Folia Historica Bohemica 21, 2005, s. 219-234.
- VLNAS, Vít, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha-Litomyšl 2001.
- VLNAS, Vít, *Ztracené ráje Orientu. Mary Wortley Montaguová a její obraz islámského světa*, Dějiny a současnost 27, 2005, č. 10, s. 34-36.
- Vojenské dějiny Československa II (1526-1918)*, Praha 1986.
- VONDRA, Roman, *České země v letech 1705-1792. Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*, Praha 2010.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, Pelhřimov 2005 (= Monographia historica 6).
- WHEATCROFT, Andrew, *Nepřítel před branami. Habsburkové a Osmané v bitvě o Evropu*, Praha 2010.
- WEITHMANN, Michael W., *Balkán: 2000 let mezi Východem a Západem*, Praha 1996.
- WORTHINGTON, David, *Scotisch Clients of the Habsburgs, 1618 to 1648*, Aberdeen 2001. (Disertační práce)
- ŽITNÝ, Miroslav, *Dobrý krýksman“ – diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16. a 17. století*, Studia Comeniana et historica 43, 2013, č. 89-90, s. 224-248.
- ŽITNÝ, Miroslav, *Keresztes 1596. Vytváření obrazu prohrané bitvy s Turky a její druhý život*, ČČH 111, 2013, s. 31-65.

Seznam zkratek

ČČH	Český časopis historický
ĐaS	Đejiny a současnost
FHB	Folia Historica Bohemica
fol.	folio
inv. ř.	inventární říslo
kart.	karton
MZA	Moravský zemský archiv Brno
r	recto/líc
RAW	Rodinný archiv Wallisů
s.	strana
sign.	signatura
v	verso/rub

Obrazové přílohy

1. Obrazová příloha č. 1: Jiří Olivier Wallis. [převzato z: https://de.wikipedia.org/wiki/Georg_Olivier_von_Wallis#/media/File:Wallis.jpg , odkaz funkční k 20. červenci 2015]
2. Obrazová příloha č. 2: Jacob van Schuppen – Prinz Eugen von Savoyen (1718). [převzato z https://de.wikipedia.org/wiki/Eugen_von_Savoyen#/media/File:Prinz_Eugene_of_Savoie.PNG , odkaz funkční k 20. červenci 2015]
3. Obrazová příloha č. 3: Zobrazení Petrovaradínu (1), Temešváru (2) a Bělehradu (3) na mapě. [převzato z <http://mapy.cz/zakladni?vlastni-body&x=20.4509776&y=45.3653392&z=9&ut=Nov%C3%BD%20bod&ut=Nov%C3%BD%20bod&ut=Nov%C3%BD%20bod&uc=99--4xA90v9x8.4xD1ms9vL.4w.1Pp&ud=Novi%20Sad&ud=Dumbr%C4%83vi%C8%9B&ud=B%C4%9Blehrad> , odkaz funkční k 20. červenci 2015]
4. Obrazová příloha č. 4: Bitva u Petrovaradínu. [převzato z https://de.wikipedia.org/wiki/Schlacht_von_Peterwardein#/media/File:Bredael_Schlacht_bei_Peterwardein.jpg , odkaz funkční k 20. červenci 2015]
5. Obrazová příloha č. 5: Oslava Karla Alexandra Württenberského se scénami dobývání kapitulace Temešváru. Mědiryt Jakoba Andrease Friedricha. [převzato z Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha-Litomyšl 2011, s. 472.]
6. Obrazová příloha č. 6: Ostřelování Bělehradu roku 1717. [převzato z https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_B%C4%9Blehradu#/media/File:Belagerung_belgrad_1717.jpg , odkaz funkční k 20. červenci 2015]
7. Obrazová příloha č. 7: Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratrovi Františku de Paula Wallisovi z 27. 7. 1716. [převzato z MZA, RAW – G297, kart. 9, inv. č. 377, fol. 109r.]

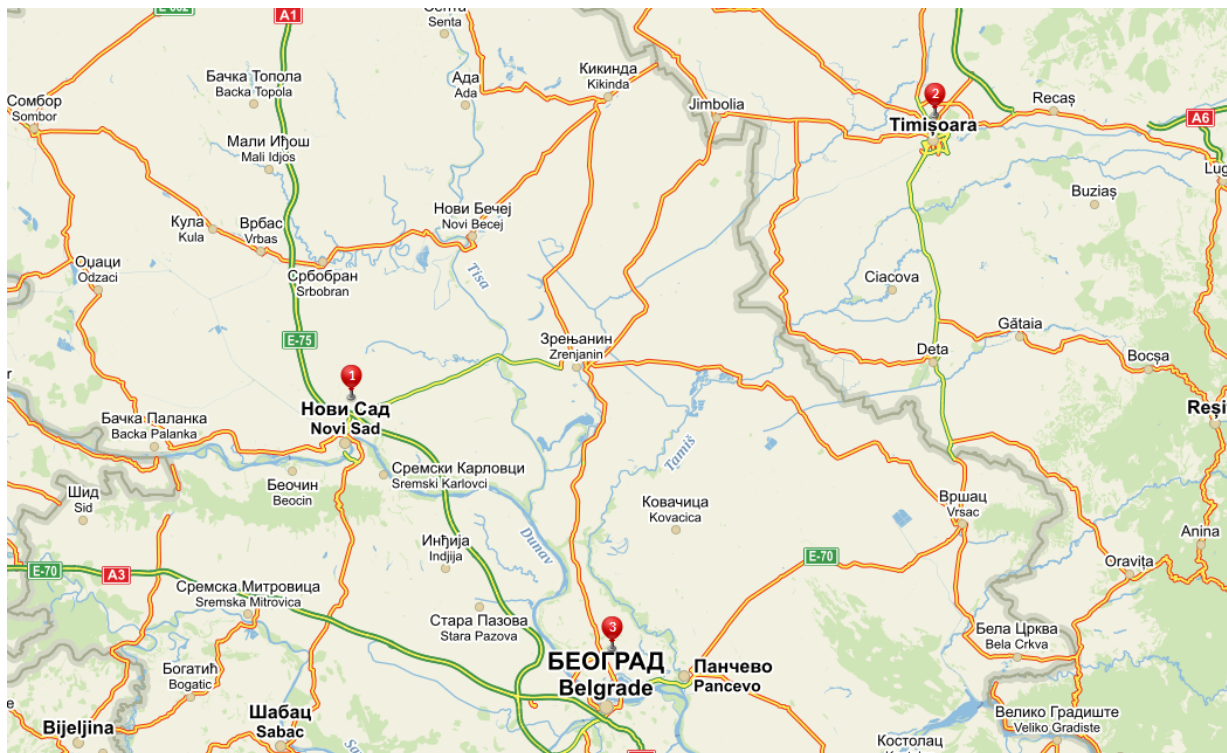

*Georg Oliver Graf Wallis,
Kaysert. General Feld-Marschall Lieuten
Gouverneur von Messina,*

1. Jiří Olivier Wallis

2. Jacob van Schuppen- Prinz Eugen von Savoyen (1718)

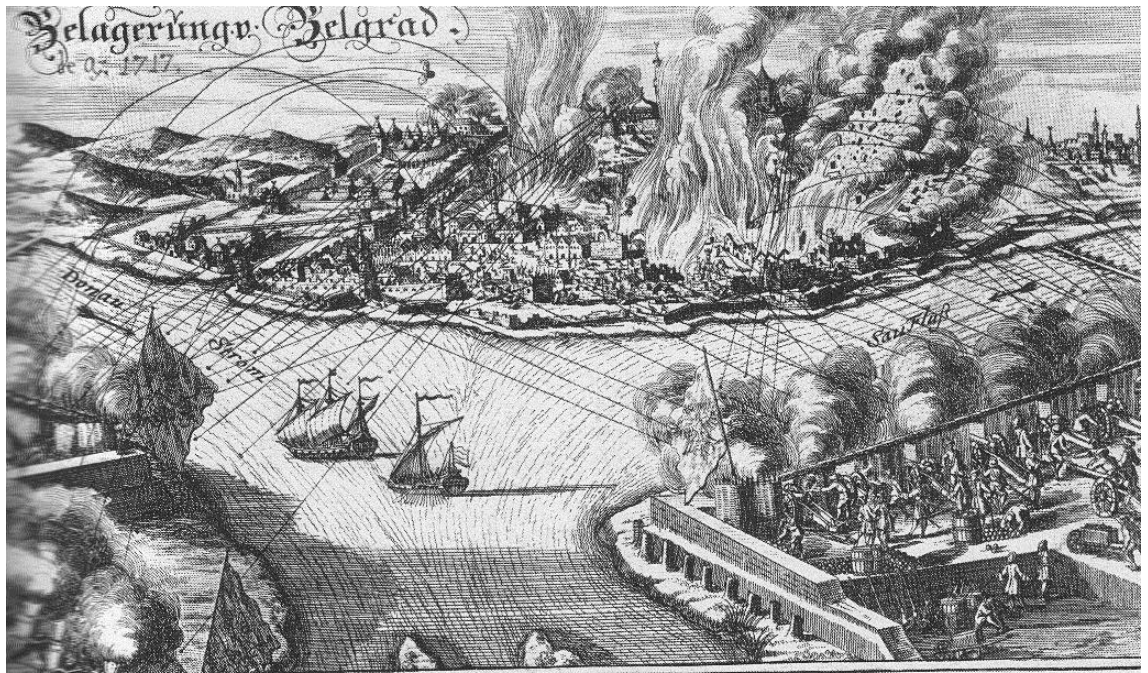
3. Zobrazení Petrovaradínu (1), Temešváru (2) a Bělehradu (3) na mapě.

4. Bitva u Petrovaradínu

5. Oslava Karla Alexandra Württenberského se scénami dobývání a kapitulace Temešváru. Mědiryt Jacoba Andrease Friedricha.

6. Ostřelování Bělehradu roku 1717.

Handwritten text in a cursive script, likely a letter or document. The text is written on aged, slightly yellowed paper. The handwriting is dense and somewhat difficult to decipher due to its cursive nature and the ink's fading. The text appears to be a personal communication, possibly a letter, given the context of the caption below. The script is characteristic of the 17th or 18th century.

7. Dopis Jiřího Oliviera Wallise bratřovi Františku de Paula Wallisovi
z 27. 7. 1716.